

SOCIETATEA CULTURALĂ SĂLĂJANA (1918–1940)

MARIN POP

I. Stadiul actual al cercetării temei

Până în prezent s-a scris destul de puțin referitor la contribuția semnificativă pe care societatea culturală „Sălăjana” a avut-o la dezvoltarea culturii sălăjene în perioada interbelică.

În anul 1983 apar primele informații legate de activitatea acestei societăți culturale. Este meritul istoricului sălăjean, Valentin Dărăban, care a descoperit, la Cluj, un dosar cu documente privind activitatea acestei societăți studentești. Din păcate în acest dosar, pe care l-a predat arhivelor din Zalău, se găsesc informații referitoare doar la activitatea societății în perioada 1930–1931. Anul 1930, când membrii societății reușesc să-și atingă unul dintre scopurile propuse, și anume acela de a ridica un bust marelui nostru înaintaș sălăjean, Simion Bărnuțiu, și anul 1931 când au fost sărbătoriți 10 ani de activitate.

Valentin Dărăban a publicat în anuarul muzeului din Zalău, *Acta Mvsei Porolissensis*, nr. VIII, 1984, p. 687–690, studiul intitulat „*Contribuții la istoricul Societății Culturale Sălăjeana a studenților sălăjeni din centrul universitar Cluj*”. Considerăm că este un studiu important, deoarece în el se regăsesc primele informații științifice referitoare la existența acestei societăți și a contribuției aduse de către aceasta la dezvoltarea culturii sălăjene. Este, de altfel, singurul studiu până în anul 1989.

Motivul pentru care nu s-a scris despre activitatea acestei societăți culturale, până în anul 1989, credem că a fost unul de natură politică al fostului regim comunist. Politica acestui regim era de a da elimina fosta elită interbelică și de a o condamna uitării. Ori societatea culturală a studenților sălăjeni a fost sprijinită de către intelectualitatea sălăjeană interbelică. Dar mulți dintre ei erau înregimentați și politic. Din anul 1922 președinte de onoare și mentorul propriu-zis al societății studentești a fost marele om politic sălăjean, Iuliu Maniu. Apoi, din anul 1931, Alexandru Aciu și Ioan Ossian sunt aleși ca

membrii de onoare ai societății pentru spijinul deosebit pe care l-au acordat studenților. Dar, Alexandru Aciu, pe lângă funcțiile de director al băncii „Silvania” și cea de director al despărțământului Șimleu al Astrei, era și un lider politic important. A fost deputat, senator, prefect al Sălajului și președinte al organizației județene al P.N.Ț. La fel și Ioan Ossian, pe lângă funcțiile de director al liceului „Simion Bărnuțiu” și cea de vicepreședinte al despărțământului șimleuan al Astrei a fost și prefect al Sălajului și secretar general al organizației județene al P.N.L., apoi lider marcant al P.N.Ț. din Sălaj. De asemenea, mulți dintre studenții sălăjeni s-au înregimentat și politic în cele două mari partide interbelice. Amintim doar cazul foștilor președinți ai societății culturale, Mihail Gurzău, care a ajuns prefect liberal de Sălaj sau pe Ionel Ciobanu, care după anul 1944 devine secretar al lui Iuliu Maniu. Așadar, exista tot interesul din partea vechiului regim ca activitatea acestei societăți să nu fie cunoscută, mai ales că și sursele documentare erau puține.

După anul 1989 doar un singur istoric sălăjean s-a aplecat asupra acestei problematice. Este vorba de Dănuț Pop. Acesta, în teza lui de doctorat, care se referă la biserica și societatea sălăjeană interbelică studiază și o parte din activitatea acestei societăți culturale. Acest studiu îl găsim publicat în cartea istoricului amintit intitulată „Cultură și societate în județul Sălaj (1918–1940)” apărută la Editura Caiete Silvane, Zalău, 2000, p. 230–241.

Noi credem că nu a fost cercetată îndeajuns o sursă documentară fundamentală pentru această temă. Este vorba de presa sălăjeană interbelică și, în special, despre ziarul șimleuan *Gazeta de Duminecă*.

Încă de la înființarea societății culturale, membrii ei au făcut apel la acest ziar să publice, în coloanele sale, activitatea pe care ei o desfășurau, având în vedere faptul că scopurile lor erau comune, acelea de a propaga cultura. Proprietar al acestui ziar era tocmai Alexandru Aciu, despre care am amintit mai sus că îndeplinea și funcția de director al despărțământului șimleuan al Astrei. Era un mare spijinator și animator cultural. El a înțeles foarte bine rolul și importanța acestei societăți culturale. De aceea, în colecția acestui ziar de cultură și politică, care apare la Șimleu, în perioada 1920–1937, găsim oglindită activitatea societății culturale „Sălăgeana”.

Articolele din acest ziar și din alte ziare ale timpului, precum și documentele existente la arhivele din Zalău au constituit sursa noastră documentară în elaborarea acestui studiu.

II. Contextul cultural sălăjean în primii ani după Unire

Județul Sălaj, ca de altfel toate județele, s-a confruntat cu numeroase probleme la sfârșitul primului război mondial. Cea mai acută a fost cea agrară. Ea era mult mai veche, iar amânarea ei a generat numeroase conflicte sociale. Acestea au culminat cu revoltele sociale, care au izbucnit, în întreaga Transilvanie, la începutul lunii noiembrie 1918, pe fondul anarhiei care se instaurase, în întreaga monarhie austro-ungară, în această perioadă¹.

La fel ca și problemele de ordin socio-economic² acestea existau și în domeniul învățământului și culturii. Din păcate după război, pentru un timp, cultura a trecut pe plan secundar. Membrii marcanți ai asociațiilor culturale au primit alte însărcinări. Era urgent să se reconstruiască țara, iar Consiliul Dirigent avea nevoie de oameni, de funcționari români.

Învățământul se găsea într-o situație deosebită datorită faptului că multe școli, din satele sălăjene, au fost distruse în timpul evenimentelor, din noiembrie 1918, sau cu ocazia trecerii frontului și trebuiau reparate. De asemenea, numărul învățătorilor era mic și nu existau locuințe pentru aceștia în multe sate. Lipseau manualele și rechizitele școlare, care erau din ce în ce mai scumpe, iar țăranii nu-și trimiteau copii regulat la școală, folosindu-i la muncile agricole. De aceea, se prevedea „a se ridica din partea statului edificii școlare și locuințe învățătoarești în toate comunele unde azi lipsesc și să se crească învățători în mod corespunzător”. De asemenea, „învățătorii să fie bine pregătiți la școala normală, care este a se completa la 8 ani și să fie corespunzător salariați, ca scutiți de grijile existenței să se poată dedica cu totul carierei”. În privința frecvenței copiilor la școală, „sunt a se aplica mijloace mai eficiente” și se prevedea achiziționarea de manuale și rechizite școlare³.

Destul de greu s-a realizat și reorganizarea instituțiilor de cultură și a vechilor despărțăminte ale Astrei. În județul Sălaj existau 6 despărțăminte ale Astrei, și anume: despărțământul Șimleu, Băsești, Jibou, Tășnad, Buciumi și Crasna. Este de remarcat faptul că din cele 7 despărțăminte ale Astrei, care au ținut să voteze, prin delegați speciali, actul Unirii de la 1 Decembrie 1918, trei despărțăminte au fost din Sălaj: Șimleu, Buciumi și Crasna⁴.

¹ Vezi, mai pe larg, în acest sens, C. Grad, D. E. Goron, 1918–1919. *Contribuții sălăjene la Marea Unire*, Edit. Limes, Zalău, 2000, p. 17–34.

² Vezi mai pe larg, în acest sens, Marin Pop, *Evoluția lucrărilor de reformă agrară și arendările forțate în județul Sălaj în perioada 1918–1921*, în *Acta Musei Porolissensis*, XXIV, 2002, p. 395–452.

³ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Sălaj (în continuare se va cita D.J.A.N.S.J.), fond Prefectura jud. Sălaj-Subprefect, dos 127/1921.

⁴ *Marea Unire dela 1 decembrie 1918*, Buc., 1943, p. 55.

Adunarea de reconstituire a despărțământului Șimleu a avut loc, pe data de 26 decembrie 1920, la Șimleu. La ea a participat preoțimea de la sate, corpul didactic precum și „poporul de pe ulița românească”.

Adunarea s-a ținut în sala Primăriei, la ea participând peste 70 de persoane. Acum se iau decizii importante, privind reorganizarea despărțământului și programul asociației pentru viitor. Se prevedea înființarea de noi agenturi, biblioteci și cooperative sătești, fiind aleși în acest scop 31 de delegați, printre ei numărându-se și preotul Valentin Coposu din Bobota. Fiecare delegat, ca și președinte al agenturii, dispunea să fie aleși, în comuna sa, 4 membri în comiteul agenturii, învățătorii locali fiind secretari sau bibliotecari⁵. De acest despărțământ aparțineau 30 de comune, cu 15 agenturi și 22 de biblioteci. Director al despărțământului a fost ales Alexandru Aciu⁶.

Despărțământul Băsești avea în subordine 48 de comune și doar două biblioteci, la Băsești și Oarța de Jos. El a fost reorganizat pe data de 20 august 1919. Director al despărțământului a fost ales preotul Vasile Gavriș⁷.

Despărțământul Jibou avea 69 de comune, două agenturi și două biblioteci. Cu reorganizarea acestui despărțământ a fost rugat să se ocupe directorul său, Teofil Dragomir, proprietar în Lupoaia⁸. El se reorganizează abia pe data de 18 septembrie 1921, când are loc adunarea sa cercuală. La ea au luat parte generalul de brigadă, Daschievici, împreună cu familia sa, colonelul Regimentului 14 Călărași, Sâmbăteanu, precum și un număr mare de ofițeri, subofițeri și soldați. Director al despărțământului a fost ales preotul Laurențiu Bran și un nou comitet de conducere. Fostului director, Teofil Dragomir, care s-a retras din funcție, și se aduc mulțumiri pentru faptul că a fost un organizator bun.

În anul 1922, pe data de 18 aprilie, are loc o nouă adunare extraordinară în care s-a discutat problema împărțirii acestui despărțământ în două, despărțământul Jibou și despărțământul Zalău. Orașul Zalău, care era capitala județului Sălaj, nu avea un despărțământ al Astrei, așa că s-a luat decizia înființării unui despărțământ și în acest oraș. Tot acum s-a discutat problema organizării prelegerilor populare și a înființării de cooperative și bănci populare⁹.

Adunarea de reconstituire a despărțământului Tășnad a avut loc pe data de 5 iunie 1921. Acest despărțământ avea 30 de comune și 5 biblioteci. La această adunare cercuală, care a avut loc la Tășnad, au asistat generalul Marcel Olteanu, comandant al Diviziei 17, corpul ofițeresc de la Regimentul 85

⁵ *Gazeta de Duminecă*, nr. 1–2 din 10 ian. 1921, p. 4–5.

⁶ *Transilvania*, an LII, nr. 7–8, iulie-august, 1921, p. 574–575.

⁷ *Ibidem*, p. 550.

⁸ *Ibidem*, p. 561.

⁹ *Ibidem*, an LIII, nr. 7–8, iulie-august 1922, p. 501.

Infanterie și 34 Obuziere. Din Șimleu au participat la acest eveniment de cultură, corul liceului „Simion Bărnuțiu” din Șimleu, în frunte cu directorul acestuia și corpul profesoral de la școala civilă de fete din Șimleu, în frunte cu directoarea acestei școli, Elena Fabian, soția lui Alexandru Aciu. De asemenea, a participat și un numeros public. Cu această ocazie s-au înscris 76 de membri și s-a încasat suma de 1896 lei. Printre alții au luat cuvântul generalul Olteanu și directorul despărțământului Tășnad, protopopul, Demetriu Coroianu. Pe timpul desfășurării acestor manifestări culturale ambiența a fost întreținută de către corul amintit mai sus¹⁰.

Despărțământul Buciumi avea în componență doar 13 comune și avea ca director pe protopopul din Sângeorgiu de Meseș, Vasile L. Pop. Însă, până în anul 1922 el nu înaintase Comitetului de conducere din Sibiu raportul privind reorganizarea acestui despărțământ. La fel și despărțământul Crasna, care cuprindea 33 de comune. Deși directorul acestui despărțământ, protopopul, Grațian Flonta s-a înscris ca membru pe viață al Asociațiunii el nu trimisese, încă, raportul privind reorganizarea și activitatea depusă de acest despărțământ¹¹.

În concluzie, putem afirma că problemele deosebite, cu care s-a confruntat județul Sălaj, în această perioadă de grele încercări, datorită consecințelor dezastruoase pe care le-a avut războiul, asupra satelor sălăjene, au fost depășite cu bine. Prioritare, în această perioadă tulbure, au fost problemele legate de lipsa personalului calificat în administrația locală, aprovizionarea populației cu cereale și articole de primă necesitate și, în special, problema agrară. Până în anul 1923 s-a reușit și reorganizarea vieții culturale sălăjene și o mai bună împărțire a despărțămintelor Astrei. Se crează un nou despărțământ central, la Zalău, care era capitala județului. Cu toate acestea cel mai important despărțământ al Sălajului, credem noi, că rămâne, și în perioada interbelică, cel al Șimleului.

III. Repere organizatorice ale societății culturale „Sălăjana”

După anul 1918, în viața culturală și socială a județului Sălaj un rol deosebit l-au jucat studenții. Mulți dintre acești studenți trecuseră proba de foc a primului război mondial, unde s-au călit atât fizic, cât și spiritual, deoarece li s-a adâncit sentimentul apartenenței la neamul românesc.

După terminarea războiului studenții au înțeles că menirea lor în cadrul României întregite va fi una dificilă, dar în același timp și nobilă, și anume aceea „a propagării culturii și înfrățirii sociale”¹².

¹⁰ *Ibidem*, nr. citat din anul 1921, p. 575.

¹¹ *Ibidem*, nr. citat din anul 1922, p. 488 și 491.

¹² *Gazeta de Duminecă* nr. 16–17 din 27 aprilie 1924.

Studentimea sălăjeană vedea marea necesitate care se impunea în acel moment, și anume acela „*de a se cobori în mijlocul acelora de unde s-a smuls și să împrăstie acolo din modestul patrimoniu studențesc, ce a achiziționat în anii lungi de școală*”. De asemenea, ei își dădeau seama de faptul că „*poporul dela țară formează isvorul de regenerare a neamului*” și de aceea ei au crezut că au „*o datorie sfântă să-l ridice din toropeala în care au fost aruncați de către asupritori în anii lungi de oprimare, și să-l înalțe moralicește, culturalicește și economicește*”¹³.

În acest context, în care întreaga societate românească se găsea într-o perioadă de tranziție, studenții sălăjeni au hotărât să-și aducă și ei aportul la consolidarea societății românești, prin propagarea actului cultural în lumea satului românesc, vitregit de acest lucru înainte de 1918.

În acest sens studenții și-au propus să înființeze o societate culturală, care să dezvolte activități socio-culturale pe teritoriul județului de origine, atât de necesare, „*în acest colțișor românesc*”¹⁴. Fiecare student sălăjean s-a angajat voluntar la această grea misiune.

Ideea a fost lansată în anul 1919, însă multiple cauze au împiedicat constituirea societății studențești. În acel an activitatea lor s-a rezumat la „*simple discuții prietenești și făurind planuri de viitor*”¹⁵.

În anul 1920, un comitet studențesc sălăjean, format ad-hoc, avându-l în frunte pe Ioan Petruca, au organizat o petrecere la Zalău, s-a hotărât înființarea unei societăți culturale, sub numele de „Societatea Studenților Universitari Sălăjeni”, care să contribuie la ridicarea nivelului cultural al Sălajului. Crearea acestei societăți contribuia, în opinia studenților, atât la realizarea nobilei scop propus, dar și la strângerea relațiilor de prietenie dintre membrii viitoarei societăți.

Odată cu începerea noului an școlar a avut loc, la Cluj, adunarea de constituire a societății alegându-se primul său comitet de conducere, care era compus din următorii studenți: Ioan Petruca, președinte și Al. Vaida, Ioan Filep, F. Cocian, I. Cionca, Al. Iuga, Ioan Gheție, membri.

Principalele obiective care au fost cuprinse în statutele societății erau următoarele:

1. Ridicarea culturală a poporului român cu deosebire a celui sălăjean prin înființarea de case naționale, biblioteci populare, ținerea de conferințe și șezători culturale la sate.

2. Aducerea cultului cuvenit oamenilor mari ai Sălajului, ridicându-le monumente și publicând studii asupra vieții și activității lor.

¹³ *Ibidem*, nr. 1–2 din 15 ianuarie 1934, p. 11.

¹⁴ *Ibidem*, nr. 16–17 din 27 aprilie 1924.

¹⁵ *Ibidem*, nr. 1–2 din 15 ianuarie 1934, p. 11.

3. Crearea și păstrarea de strânse legături de prietenie între intelectualii județului nostru și studenții membri ai societății prin aranjarea de serate de cunoștințe etc.

4. Ajutorarea reciprocă a membrilor societății, facilitându-le astfel posibilitatea de studiu la Universitate.

Alte prevederi cuprinse în statute au fost cele referitoare la comitetul de conducere, care urma să fie ales anual. Din el urma să facă parte un președinte, un secretar general, un casier, un bibliotecar și câțiva membri. De asemenea, se crea o comisie de verificali¹⁶. Mai târziu, din cauza mișcărilor studențești antisemite, fiecare societate culturală studențească trebuia să fie sub tutela unui profesor universitar. Sălăjenii l-au avut ca și îndrumător pe renumitul profesor universitar clujean, Ioan Cătuneanu.

Din punct de vedere organizatoric remarcăm în activitatea societății câteva momente cheie.

Unul dintre acestea a fost congresul studențesc din data de 20 august 1922, care a avut loc la Șimleu. Acum se pun, practic, bazele clare ale societății și se stabilesc prioritățile. Un fapt deosebit la dezbaterile acestui congres l-a constituit faptul că la el a participat aproape toată intelectualitatea sălăjeană. De asemenea, faptul că marele om politic sălăjean, Iuliu Maniu, acceptă să devină președinte de onoare al societății, fiind, de fapt, mentorul studenților de-a lungul întregii lor activități.

Alt moment cheie la constituit anul 1923 când, în urma mișcărilor studențești antisemite care au cuprins întreaga țară, se adoptă un nou regulament universitar. Astfel, și societatea studențească sălăjeană a trebuit să redacteze alte statute și își schimbă denumirea în „Societatea culturală Sălăjana”, cu sediul în Cluj. Până în anul 1930 o mai întâlnim și sub titulatura de „Societatea culturală Sălăjeana”.

Activitățile și manifestările culturale erau organizate, în general, în vacanțe. În mare parte ei își petreceau vacanțele în mijlocul poporului unde organizau șezători culturale și susțineau conferințe pe diferite teme: istorice, culturale, medicină, igienă etc. De asemenea, cu aceste ocazii distribuiau cărți și materiale didactice satelor sălăjene. Astfel, au înființat numeroase biblioteci populare.

În ceea ce privește cultul pentru strămoși, ei au reușit, în anul 1930, pe data de 7 septembrie, să ridice, la Șimleu, un bust, marelui nostru înaintaș sălăjean, Simion Bărnuțiu, în fața liceului care-i poartă numele. Aceasta a fost cea mai mare realizare a societății studențești în primul ei deceniu de activitate.

¹⁶ *Ibidem*.

În deceniul 4 considerăm că societatea a avut cele mai mari realizări, poate din întreaga sa activitate, în anul de excepție, 1933. În acel an societatea a reușit, după intervențiile președintelui ei de onoare, Iuliu Maniu la ministrul instrucțiunii publice, Dimitrie Gusti, să primească 135 de biblioteci, fiecare constând din 80 de volume de cărți, 40 de tablouri intuitive și 10 hărți. Acestea au fost distribuite în 135 de sate sălăjene, în cadrul a 10 turnee de propagandă, într-un timp foarte scurt, respectiv în vara anului 1933. Tot în acel an s-a reușit ridicarea unei Case naționale la Bădăcin a cărui act fundațional a fost sfințit pe data de 10 septembrie 1933 și, tot aici, au organizat un Congres studențesc național, pe data de 1 decembrie 1933.

Nu în ultimul rând petrecerile care le organizau în fiecare vară în satele sălăjene au contribuit, pe lângă strângerea de fonduri, la realizarea unei coeziuni sociale, între studenții sălăjeni, intelectualitatea și țăranimea satelor.

Această prodigioasă activitate încercăm să o scoatem în evidență, mai detaliat, în cele ce urmează.

IV. Forme de activitate

1. Organizarea de șezători culturale și înființarea de biblioteci populare

Pentru a se afla cât mai mult în mijlocul oamenilor de la sate, care aveau foarte multă nevoie de lumina științei, studenții au declanșat o vastă activitate de înființare de biblioteci populare. Însă, pentru aceasta studenții aveau nevoie de cărți, pe care le procurau, fie din donațiile făcute de către unii intelectuali sălăjeni și de către membrii societății, fie prin Despărțământul central al Astei de la Sibiu. De asemenea, au apelat la bunăvoința Ministerului Instrucțiunii Publice.

Ei se adresează Astei cu rugămintea de a pune la dispoziție, gratuit, cât mai multe cărți *„cu conținut moral, național (cultural) literar și economic, pe cari în numele Astei să le împrăștiem printre plugari, înființând mai multe biblioteci sătești”*¹⁷.

La început studenții nu dispuneau de fonduri decât din cotizația membrilor și astfel procurarea de cărți a fost destul de grea.

Deoarece, societatea a reușit să-și mărească fondurile a început să-și pună în aplicare unul din cele mai importante puncte ale programului său de activitate și anume: înființarea și înzestrarea bibliotecilor populare din județul Sălaj.

¹⁷ D.J.A.N.SJ, fond Societatea culturală "Sălăjana", actul 41 din 10 februarie 1931, apud Valentin Dărăban, articolul citat, p. 688.

Înființarea bibliotecilor nu însemna doar un simplu inventar de predare-primire, ci un prilej nimerit pentru a face educație culturală, economică, sanitară și, în primul rând, patriotică.

Prima acțiune, în acest sens, a fost cea de la Crasna, unde s-au donat 15 volume de cărți literare pentru înzestrarea bibliotecii populare existente în această localitate¹⁸.

De sărbătoarea sfinților Petru și Pavel, în anul 1924, membrii societății studențești s-au deplasat în „comuna frunțașă românească” Bobota. Aici s-au pus bazele unei biblioteci populare, prin donația de 130 de cărți pe care a făcut-o societatea culturală *Sălăgeana*. Tot la Bobota, sub conducerea preotului local, Valentin Coposu, și cu participarea cadrelor didactice, reprezentanții societății studențești au ținut conferințe populare, în fața unui public numeros.

Prin această acțiune, societatea culturală a arătat, încă o dată, „dragostea deosebită ce păstrează Societatea față de țaranul român, pentru a cărui luminare și deșteptare muncește neconținut prin diferite mijloace, ce-i stau la dispoziție și după cum îi permit împrejurările”¹⁹.

Tot în anul 1924, studenții au înființat biblioteca poporală din Buciumi. Acest eveniment avut loc cu ocazia petrecerii de vară a societății studențești, care s-a ținut la Buciumi, pe data de 28 august. Această zi corespundea, atunci, cu sărbătoarea de Sfânta Maria. La data respectivă s-a sfințit biserica greco-catolică din localitate.

După ce s-a oficiat serviciul divin, care a început la orele 8, s-a sfințit apoi biserica, iar de la orele 2 societatea studențească a organizat un matineu artistic, care s-a ținut în curtea școlii.

La acest matineu au participat un număr mare de oaspeți: preoți, protopopi, învățători și reprezentanți ai administrației și armatei.

Pentru început a avut loc predarea bibliotecii populare, constând din 100 de volume de „cărțile bune și de folos, alese anume pentru popor”.

Cele 100 de volume au fost predate de către Mihail Gurzău preotului Cornel Oțiel²⁰.

După introducerea noului regulament de către senatul universitar societatea studențească a adoptat noi statute și și-a schimbat denumirea în „Societatea culturală Sălăgeana”. De la vechea societate s-au primit 146 de volume de cărți. În anul 1924 au mai cumpărat sau au primit din donații 185. Deci, în total aveau 331 de volume. Din acestea au donat 130 de volume la Bobota și 100 la Buciumi²¹.

¹⁸ *Gazeta de Duminecă*, nr. 20–21 din 25 mai 1924.

¹⁹ *Ibidem*, nr. 1–2 din 4 ianuarie 1924.

²⁰ *Ibidem*, nr. 37 din 14 septembrie 1924.

²¹ *Ibidem*, nr. 1–2 din 4 ianuarie 1925.

Cu toate greutățile datorate lipsei de fonduri și prea puținul ecou de care s-a bucurat această inițiativă laudabilă a studenților sălăjeni la forurile centrale ei au reușit, în primul deceniu de activitate, să ridice 14 astfel de biblioteci. Printre acestea mai amintim aici, pe lângă cele de mai sus, pe cele din Bocșa, Săcășeni și Someș-Odorhei²².

Un nou reviriment în îndeplinirea acestui obiectiv se observă după anul 1930. Astfel, în anul de gestiune 1931–1932 s-a reușit înființarea încă 4 biblioteci populare²³.

Un an de excepție în această privință a fost, fără îndoială, anul 1933. La dorința președintelui lor de onoare, Iuliu Maniu, tinerii studenți au cutreierat satele sălăjene, *„împărțind lumina binefăcătoare”*. Prin intervenția lui Maniu la ministrul instrucțiunii, Dimitrie Gusti, societății culturale i s-au aprobat 250 de biblioteci pentru popor. Fiecare bibliotecă conținea câte 80 de volume de cărți, 40 de tablouri intuitive și istorice și 10 hărți.

În anul 1933 s-au primit 135 de biblioteci, care au fost distribuite, în tot atâtea comune, în cadrul a 10 turnee de propagandă culturală în satele sălăjene. În cadrul fiecărui turneu se organiza și un program cu puncte care interesau viața culturală a țăranilor. S-au scos în evidență calitățile și s-au descris defectele care trebuiau să dispară din viața țăranilor. În cadrul acestor programe s-au desfășurat și momente artistice, recitări de poezii, doine, interpretări instrumentale etc.

Scopul acestor turnee de propagandă culturală a fost *„nu numai împăștieria luminei care constă în carte, ci cunoașterea tuturor colțurilor din încântătorul nostru ținut și mai ales înțelegere pe deplin a sufletului săteanului nostru”*²⁴.

Studenții sălăjeni spuneau că *„a sosit timpul, să coborîm la sate, în mijlocul poporului, ca să sfâșiem și să înlăturăm odată, vâlul ignoranței și curentelor anarhice, ce acoperă lumea satelor cari închid în smeritele lor căsuțe, cheia de boltă, a echilibrului nostru sufletesc de azi și mâine”*. În aceste turnee spuneau că vor merge *„flămânzi și goi, dar cu sufletul plin de căldură”* și le vor vorbi țăranilor *„despre icoana sfântă a Patriei de azi (...) la care trebuie să ne închinăm cu smerenie”*²⁵.

Era publicat și programul de vară al societății cu localitățile, zilele și orele când urma să sosească membrii societății pentru a distribui bibliotecile populare. Preoții, învățătorii și notarii din respectivele comune erau rugați să-și de-a concursul la buna desfășurare a acestor importante manifestări.

²² Valentin Dărăban, *art. cit.*, p. 688.

²³ *Gazeta de Duminecă*, nr. 1–2 din 15 ianuarie 1934, p. 9.

²⁴ *Ibidem*, p. 10.

²⁵ *Ibidem*, nr. 26–27–28 din 6 august 1933, p. 3.

În anul 1933 se împlineau 125 de ani de la nașterea lui Simion Bărnuțiu și de aceea s-a hotărât ca primul turneu cultural de distribuire a bibliotecilor să înceapă pe data de 6 august, la Bocșa.

Membrii societății culturale „Sălăgeana au hotărât să comemoreze acest eveniment aniversar, la Bocșa. Aici marele nostru înaintaș văzuse lumina zilei, pe data de 2 august 1808, și tot aici se găsea și locul său de veci.

Studentii sălăjeni făceau publică această intenție în presa sălăjeană. În ziarul șimleuan, *Gazeta de Duminecă*, ei publică articolul *Simion Bărnuțiu – Omagiul studențimii la 125 de ani de la nașterea sa*, în care prezintă o schiță biografică a înaintașului nostru. În același număr al ziarului amintit se prezintă programul manifestărilor ce urmau să aibă loc, pe data de 6 august 1933, la Bocșa. Se preconiza și inaugurarea unor biblioteci populare²⁶.

Astfel, în dimineața zilei de 6 august, spre satul natal al celui care a fost „promotorul tuturor mișcărilor românești din Ardeal”, se îndreptau o mulțime de intelectuali și țărani din întreg județul.

Serbările au avut o amploare deosebită prin participarea lui Iuliu Maniu, strănepotul lui Simion Bărnuțiu și președintele de onoare a societății studențești. De asemenea, au participat o serie de personalități în frunte cu prefectul județului, Gheorghe Pop de Oarța, precum și d-nii col. V. Protopopescu, comandantul garnizoanei Zalău, Rev. Vicar al Sălajului, Petru Cupcea, Dr. Victor Deleu, care era primar al orașului Cluj și deputat P.N.Ț. de Sălaj, protopopul Aurel Ghilea și Gh. Văleanu, senatori din partea P.N.Ț Sălaj, Dr. Iuliu Coroianu și Ion V. Pop, deputați P.N.Ț. de Sălaj, Ioan Deleu, secretar general al Prefecturii sălăjene, Dr. Ioan Ossian, directorul liceului „Simion Bărnuțiu” din Șimleu Silvaniei, Leontin Ghergariu, președintele „Astrei” sălăjene și director al gimnaziului din Zalău, Dumitru Mărgineanu, revizor școlar al județului, Ioan Mango, primarul orașului Zalău, fost revizor școlar, V. Câmpeanu, primarul orașului Carei, Dr. Simion Pop, avocat în Zalău și mulți alți intelectuali sălăjeni sau din alte județe.

În jurul orelor 10 a sosit Iuliu Maniu, care a fost aclamat cu entuziasm de mulțimea prezentă. El a fost întâmpinat de către președintele societății culturale studențești, Ionel Ciobanu, după care d-șoarele Viruca Mărgineanu și Cornelia Ardelean i-au dăruit un buchet de flori, care era alcătuit din culorile noastre naționale.

Serviciul religios a fost celebrat de către vicarul Petru Cupcea, împreună cu un sobor de 6 preoți, el fiind cel care a rostit și o frumoasă predică, închinată memoriei lui Simion Bărnuțiu. Datorită faptului că biserița din Bocșa s-a dovedit a fi neîncăpătoare a fost improvisat un altar în curtea acesteia.

²⁶ *Gazeta de Duminecă*, nr. 26–27–28 din 6 august 1933, p. 1 și 5.

Cel de al doilea orator a fost președintele societății culturale „Sălăjana”, Ionel Ciobanu. El face o radiografie a situației țaranului român în momentul când, la Bocșa, se naștea Simion Bărnuțiu. Erau vremuri *„când apele Someșului, Almașului, Agrijului și ale Crasnei posomorâte, duceau dela noi, spre alte meleaguri, numai valuri cernite de jale și suspine. Arată apoi, situația grea a țăranilor iobagi „cu trupurile încârligate de trudă, cari trebuiau să se scoale deodată cu ciocârlia, să răscrolească pământul, ca să poată umple cu darurile lui, hambarele altora, iar când cereau dreptate, să fie trași pe roată și arși pe rug”²⁷.*

În acele vremuri de restriște pentru poporul român, la început de secol XIX, la Bocșa vedea lumina zilei *„bărbatul ales de destin și din fericire, tocmai din acest loc istoric, care trebuia să rupă lanțul iobăgiei seculare și mai târziu de biruință națională”.*

În continuarea discursului său, Ionel Ciobanu, subliniază faptul că se impunea comemorarea nașterii marelui nostru înantaș, evenimentul fiind, în concepția lui, *„un mic popas, spre a privi trecutul și a vedea viitorul prin prisma naționalismului său”.* De asemenea, el arată și scopul prezenței lor la Bocșa: *„De aceia v-am chemat astăzi la acest mormânt sfânt, ca să deschidem iar cartea de aur a vieții sale; să trecem pe dinaintea ochilor noștri sufletești, amintirea figurei sale gigantice, și să-ne împărtășim (cu) balsamul vindecător, al ideilor și simțămintelor sale, față de <patrie>, <națiune> și <românism>”.* Aceste din urmă cuvinte ar trebui, în concepția lui, să fie în inima și cugetul fiecărui tânăr care își iubește cu adevărat neamul.

Studentii sălăjeni au venit la mormântul marelui înaintaș nu ca să-l jelească, ci să pună o cunună de flori și să ia *„suflet din sufletul său mare”.* Ei se închină cu toții memoriei lui Simion Bărnuțiu care, în concepția lui Ionel Ciobanu, *„o salvat dela moarte sigură românismul”*, fiind gata să-i îndeplinească testamentul moral și politic.

În continuare a luat cuvântul directorul liceului Simion Bărnuțiu din Șimleu Silvaniei, Ioan Ossian. El amintește faptul că filozoful englez, Herbert Spencer, într-un tratat de sociologie afirmă că începutul oricărei religii trebuie căutat în cultul strămoșilor. Poporul român, afirma Ossian, care este creștin nu admite în întregime aceste aserțiuni ale filozofului englez, *„totuși forțați de realitățile istorice trebuie să recunoaștem, că cultul strămoșilor este un foarte important factor de dezvoltare socială”.* Un exemplu al faptului că românii cinstesc memoria strămoșilor era, în concepția lui Ioan Ossian, însăși faptul că s-au adunat în acea zi la Bocșa, *„ca într-o pioasă reculegere”* să se închine *„spiritului marelui bărbat”.* Așadar, acest fapt denota faptul *„că societatea românească din Ardeal este încă guvernată de sufletul providențialului*

²⁷ Ibidem, nr. 29–30–31 din 10 septembrie 1933, p. 3.

îndrumător din 1848”. De aceea, el se întreabă dacă lupta titanică a românilor în perioada dualismului austro-ungar (1867–1918), realizarea Unirii, la 1 Decembrie 1918 și democratizarea societății românești nu sunt „*decât executarea testamentului moral și politic al lui Simion Bărnuțiu ?*”²⁸.

În ceea ce privește principiul naționalităților, „*acest minunat produs al secolului XIX, în care și prin care trăiește și se dezvoltă azi atât românismul, în special cât și întreaga omenire civilizată*”, el îl consideră pe Simion Bărnuțiu ca precursor al marilor oameni de stat, Cavour, Bismark sau al președintelui american, W. Wilson. El consideră că marele merit al lui Simion Bărnuțiu a fost faptul că el „*nu numai că a fixat un program politic, ci mai ales că a crezut cu fanatismul ucenicilor în realizarea lui, arătând cu un veac înainte calea, pe care poporul românesc trebuie să înainteze*”.

Despre cultul sentimentului de recunoștință pe care ar trebui să-l avem față de înaintași a vorbit apoi, în numele corpului didactic primar sălăjean, revizorul școlar, Dumitru Mărgineanu. El subliniază faptul că lui și întregului corp profesoral al județului îi „*este rezervat rolul de a cultiva și intensifica*”, în rândul elevilor, „*conștiința națională, care a constituit baza ideologiei lui Simion Bărnuțiu*”. De asemenea, el afirmă că marele înaintaș „*a devenit un adevărat pedagog național, croind calea pe care trebuia să-o străbată urmașii*”²⁹.

După aceste impresionante discursuri, care au avut loc la mormântul lui Simion Bărnuțiu, discursuri de recunoștință față de opera și moștenirea lăsată posterității de către marele nostru înaintaș, s-a trecut la programul cultural-artistic preconizat de către organizatori. Acesta începe cu intonarea Imnului Regal de către corul școlii primare din Guruslău, după care a luat cuvântul preotul din Bocșa, Simion Barboloviciu. El a mulțumit distinșilor oaspeți, în numele enoriașilor săi, precum și studenților sălăjeni, care s-au aflat la originea acestei reușite acțiuni comemorative. De asemenea, studenții sălăjeni, grupați în cadrul Societății Culturale *Sălăjana* au inaugurat cu această ocazie și o serie de biblioteci populare. Președintele societății, Ionel Ciobanu, a vorbit apoi despre eforturile depuse de către membrii acesteia în vederea obținerii cărților și a materialului didactic (tablouri și hărți). El mulțumește, în acest sens, președintelui de onoare al societății, Iuliu Maniu, precum și ministrului Instrucțiunii Publice, Dimitrie Gusti, „*asigurându-i totodată de recunoștința eternă*” a studenților sălăjeni.

A urmat, în program, corul elevilor de la școala din Bocșa, după care a luat cuvântul protopopul Aurel Ghilea, senator de Sălaj. În cuvântul său el se adresează țărănimii căreia îi explică legătura dintre ideile progresiste ale lui

²⁸ *Ibidem*, p. 4.

²⁹ *Ibidem*, p. 5.

Simion Bărnuțiu și acțiunea de culturalizare întreprinsă de către membrii societății studențești.

A luat apoi cuvântul Leontin Ghergariu, președintele Astrei sălăjene, care a arătat importanța pe care o are cultura, în general, și bibliotecile pentru popor, cuvântare „*ascultată de către popor cu viu interes, cuvintele D-sale fiind sorbite cu nesaț de către ascultători, cari l-au răsplătit cu urale și aplauze îndelungate*”.

Eleva Cornelia Ardelean, cu prestața și drăgălășenia-i cunoscută” a recitat apoi o poezie, după care a luat cuvântul Felician Fathi, secretarul general al societății studențești. El subliniază situația precară în care se găsea cultura în satele românești, „*datorită vitregiei vremurilor și împrejurărilor de traiu*”. Este de părere că se impunea cu necesitate o intensă acțiune de culturalizare a satelor, singurul mijloc eficace pentru reușita acestei propagande culturale fiind, în concepția lui, cartea.

A urmat apoi un program artistic realizat de către școlile primare din Guruslău, Hereclean, Bocșa și Sighetul Silvaniei³⁰.

După încheierea acestuia s-a trecut la distribuirea de biblioteci, din fondul de cărți strânse de către membrii societății studențești, pentru următoarele comune: Bocșa, Hereclean, Sighetu Silvaniei, Câmpia, Moiad, Badon, Chieșd, Lompirt, Guruslău și Șamșud. Fiecare a primit un număr de 80 de volume, iar școlile primare din aceste comune au primit câte 40 de tablouri istorice, intuitive sau religioase, precum și patru hărți geografice.

Aceasta era doar una din numeroasele acțiuni ale Societății Culturale Sălăjana dedicate nobilului scop de culturalizare a satelor românești din județul lor de origine.

Manifestările cultural-comemorative de la Bocșa s-au încheiat cu „*momente frumoase, de trainică solidaritate românească*”, prilejuite de „*impunătorul banchet*”, organizat de către societatea studențească, la care a participat întreaga intelectualitate din județ, precum și președintele de onoare al Societății Culturale Sălăjana, marele om politic, Iuliu Maniu.

La banchet s-au ținut o serie de toasturi. Prefectul județului, Gheorghe Pop, a ridicat paharul în sănătatea M.S. Regelui Carol al II-lea, cuvintele sale fiind ascultate de întreaga asistență în picioare, aceasta intonând, apoi, „*într-un entuziasm de nedescris Imnul Regal*”. Deputatul de Sălaj și totodată primar de Cluj, Victor Deleu, a închinat în sănătatea lui Iuliu Maniu, care a fost „*și cu această ocazie viu aclamat*”. În cuvântul său, Victor Deleu a făcut o paralelă între Simion Bărnuțiu și urmașul său, Iuliu Maniu. Acesta din urmă răspunde cu modestie-i cunoscută aprecierilor lui Victor Deleu, afirmând faptul că în

³⁰ Ibidem, p. 6.

acea zi, în care se comemora nașterea lui Simion Bărnuțiu, „nu e bine să vorbim de cei prezenți”. De asemenea, el afirmă faptul că *„discursurile rostite la mormânt fac superflu să vorbesc despre ideile și faptele mari ale lui Simion Bărnuțiu”*. În aceea zi se sărbătoreau, în concepția lui, două mari evenimente. Primul era cel al comemorării a 125 de ani de la nașterea lui Simion Bărnuțiu, iar celălalt era o sărbătoare a culturii neamului românesc din Sălaj. Iuliu Maniu subliniază faptul că o națiune nu este formată numai din cei aflați în viață, ci și prin cei care au trecut la cele veșnice. Generația prezentului ar trebui să fie, în concepția lui, o punte de legătură între trecut și viitor. Această dificilă sarcină ar reveni generației tinere care *„are datoria să cimenteze această punte de trecere dintre trecut și viitor”*. Mulțumește studenților sălăjeni, care i-au *„făcut onoarea”* să-l aleagă în funcția de președinte de onoare al societății culturale. Acești studenți, spune el, nu se mulțumeau doar cu vorbe ci au trecut la fapte. El este de părere că de astfel de societăți bine organizate ar depinde însăși viitorul unui neam. Iuliu Maniu face, apoi, legătura cu epoca marelui său înaintaș și își pune întrebarea ce s-ar fi întâmplat dacă Simion Bărnuțiu, care *„a fost un geniu dăruit de D-zeu, cu o minte excepțională”*, nu ar fi susținut de către *„milioanele de luptători”*, încrezători în ideile mentorului lor. Din aceste constatări ne dăm seama că și Iuliu Maniu, la fel ca o bună parte a istoriografiei românești interbelice, era adeptul relației de complementaritate dintre marile personalități și societatea din care acestea proveneau.

În continuarea discursului său, Iuliu Maniu susține ideea ridicării unui monument al eroului necunoscut din Ardeal și Banat, care să adăpostească *„cel puțin un pumn de cenușe din normanul oaselor eroilor din aceste părți, căzuți pentru ideia unității naționale a poporului Românesc”*.

Se mai țin câteva toasturi, după care, *„într-o atmosferă de caldă prietenie”*, manifestările se încheie, la orele 5, după amiaza³¹.

În acțiunea lor de culturalizare a populației satelor studenții sălăjeni au fost însoțiți de către următoarele oficialități județene: Gheorghe Pop, prefectul județului Sălaj; Dumitru Mărgineanu, revizorul școlar al județului; Leontin Ghergariu, președintele Astrei sălăjene și de către protopopul Aurel Ghilea, senator P.N.Ț. de Sălaj.

După inaugurarea bibliotecilor care a avut loc la Bocșa a urmat, conform programului stabilit, un turneu în comunele de la poalele Meseșului și de pe Valea Agrijului, unde au fost distribuite alte 20 de biblioteci.

Pe data de 10 august, la orele 9, a început șezătoarea culturală de la Buciumi, unde au participat și localitățile înconjurătoare, Bogdana, Răstolț, Răstolț-Deșert, Agrij, Bozna, Bodia și Sângeorgiul de Meseș. Ea a fost prezidată

³¹ *Ibidem*, p. 7.

de către prefectul județului, Gheorghe Pop. Deși munca câmpului era în toi, țăranii „*au lăsat secerile și coasele și setoși de cultură au alergat la școală, unde se ținea șezătoarea*”.

După ce elevii școlii primare au intonat Imnul Regal, împreună cu toată asistența, prefectul județului a deschis șezătoarea mulțumind, în cuvântarea sa, societății culturale studențești pentru opera lor culturală pe care o desfășurau în mijlocul poporului sălăjean. A luat cuvântul, apoi, președintele societății culturale, Ionel Ciobanu, care descrie situația culturală precară a satelor și subliniază importanța pe care o are cartea și bibliotecile populare, îndemnându-i pe țăranii să citească aceste cărți.

Urmează un program artistic susținut de către elevii școlii primare din Buciumi, în cadrul căruia se intonează cântece naționale și se recită diferite poezii.

Au mai luat cuvântul senatorul Aurel Ghilea, Leontin Ghergariu, Dumitru Mărgineanu și studenții Alexandru Aluașiu și Felician Fathi, secretarul general a societății culturale, care vorbesc despre rolul culturii în viața noastră națională.

Din partea gazdelor a luat cuvântul protopopul Cornel Oțiel și învățătorul G. Moldovanu, care mulțumesc, în numele locuitorilor, studenților sălăjeni pentru nobila lor operă culturală.

La finalul acestei șezători culturale, „*la care țăranii s-au împărtășit de adevărata lumină a culturii, într-o atmosferă cu adevărat națională*”, s-au distribuit bibliotecile comunelor stabilite în program³².

În aceeași zi, după-amiaza, la orele 6, s-a ținut o altă șezătoare culturală, în localitatea Unguraș (azi Românași), la care au participat și locuitorii din satele Treznea, Păușa, Vașcapău, Ciumărna, Chichișa, Jac, Brusturi, Romita și Gălpăia.

Șezătoarea a fost deschisă de către președintele societății studențești, Ionel Ciobanu, care arată intențiile studenților de a spijini ridicarea culturală a țăranilor prin donarea acestor biblioteci. Despre importanța bibliotecilor și rolul Astrei în opera de culturalizare a maselor a vorbit Leontin Ghergariu, iar Dumitru Mărgineanu despre rolul învățătorimii în ridicarea culturală a țăranilor. Studenții Felician Fathi și Alexandru Aluașiu vorbesc despre iubirea de patrie și despre importanța cărții.

În numele clerului a luat cuvântul protopopul Ioil Ghiuruțan, care mulțumește studențimii sălăjene pentru faptul că, în plină vacanță de vară, ei nu cunosc odihna, ci iau parte la această mare operă de culturalizare a satelor, împrăștiind „*lumina pe cari ei au primit-o la școalele noastre mari*”. În numele

³² *Gazeta de Duminecă*, nr. 29–30–31 din 10 septembrie 1933, p. 8.

învățătorilor locali au luat cuvântul Lazăr Cosma și Olar, care au adresat elogiul studenților, promițând că îi vor face pe țărani să înțeleagă necesitatea actului de cultură, „care ridică pe om la un nivel mai înalt de viață”. După aceste cuvântări a urmat distribuirea bibliotecilor pentru localitățile care erau prezente. Și la această șezătoare culturală „mulțumirea sufletească a studențimii a fost perfectă, când a văzut poporul în straie de sărbătoare, sorbind cuvintele frumoase ce li s-au spus, iar pe fețele lor se citea voința de a-se educa pentru a înțelege rostul lor în viață, instruindu-se întru toate spre o muncă mai productivă și rațională și în același timp cultivându-și sufletul”³³.

Pe data de 13 august se desfășoară, la Surduc, a treia șezătoare culturală. Ea a început dimineața, la orele 9. În localul școlii primare din această localitate s-au distribuit biblioteci populare următoarelor localități: Surduc, Băbeni, Ciocmani, Cristolțul-Mare și Tihău.

Șezătorea culturală a fost prezidată de către protopopul Ambroziu Plăianu, care adresează mulțumiri societății studențești pentru opera lor de culturalizare a maselor, afirmând, printre altele, și pe înțelesul tuturor, faptul că „omul precum are nevoie de unelte pentru munca sa de toate zilele, așa are nevoie de cărți pentru cunoașterea vieții”. Despre importanța semnificativă a culturii a vorbit, apoi, președintele societății studențești, subliniind faptul că studenții au venit „cu sufletul deschis în mijlocul Dvs, pentru ca să vă împărtășim cultura, pe care noi am primit-o la Școala românească”. El îi roagă pe cei prezenți să citească aceste cărți, „cari le vor descoperi adevărata înțelepciune a vieții”.

Revizorul școlar al județului, Dumitru Mărgineanu a vorbit despre datoria tinerei generații de a-și pune în valoare toate energiile și puterea sa de muncă, fiindcă aceasta o fac spre binele generațiilor viitoare. El îndeamnă poporul la școală și îi roagă să-i sprijine pe învățători. Au mai luat cuvântul, Leontin Ghergariu, președintele Astrei sălăjene, care a vorbit despre importanța cărții și studentul Alexandru Aluașiu, care a vorbit despre rolul culturii în viața noastră națională.

În după-amiaza acelei zile, începând cu orele 3, s-a desfășurat o altă șezătoare în localitatea Chechiș, conform programului de vară stabilit de către studenți. Cu această ocazie s-au distribuit biblioteci populare următoarelor comune: Chechiș, Gâlgău, Bălan, Chendrea și Racăș.

Sala școlii primare s-a dovedit a fi neîncăpătoare din cauza numărului foarte mare de participanți și de aceea șezătorea s-a ținut în curtea școlii. Ea a fost prezidată de către protopopul Demetriu Mureșanu, care „în cuvinte bine simțite” mulțumește studenților pentru faptul că „împrăstie lumina” și printre

³³ Ibidem.

țărării de pe Valea Almașului. Dovedindu-se a fi un bun vizionar el afirmă, printre altele, faptul că, *„cu cât un popor este mai înaintat în cultură, cu atât respectul său în fața altor popoare este mai mare și cu atât este mai respectat”*. În cuvântul său, președintele societății culturale studențești, Ionel Ciobanu, reafirmă faptul că studențimea a hotărât să înceapă această operă de culturalizare, tocmai datorită faptului că era conștientă de situația dificilă în care se găseau țăranii și din punct de vedere cultural. Au mai luat cuvântul, Dumitru Mărgineanu, care vorbește despre rolul învățătorimii în opera de culturalizare, Leontin Ghergariu și studentul Alexandru Aluășiu, care afirmă, printre altele, faptul că cel mai puternic sentiment este iubirea față de patrie, *„pentru care au murit de alungul veacurilor acei, cari ne-au lăsat patrimoniul sfânt al patriei unite”*³⁴.

După acest adevărat tur de forță în satele de la poalele Meseșului și de pe Văile Agrijului și Almașului, următoarea șezătoare culturală s-a ținut în capitala județului, la Zalău, pe data de 19 august.

În localul școlii primare din localitate au fost distribuite biblioteci comunelor apropiate de Zalău și anume: Fetindia, Agrij, Dobrin, Crișeni și una, bineînțeles, Zalăului.

La acest eveniment au participat un număr mare de învățători din oraș și din jur, precum și intelectuali din Zalău. A fost mai mult o ședință între participanți, neavând amploarea celor organizate la sate. Ea a fost deschisă de către revizorul școlar, Dumitru Mărgineanu, care, în discursul său, își exprimă admirația față de Societatea culturală „Sălăjana”, apreciind eforturile depuse de către membrii acesteia de a merge în toate satele *„să împrăștiie lumina binefăcătoare a culturii”*. Se adresează, apoi, învățătorilor pe care îi roagă să fie constanți în desăvârșirea operei culturale.

Președintele societății studențești, Ionel Ciobanu, mulțumește revizorului școlar pentru buna colaborare și concursul pe care acesta îl dă societății culturale în desfășurarea propagandei culturale în satele sălăjene.

A doua zi, pe data de 20 august, despărțământul Băsești al Astrei, la inițiativa venerabilei doamne, Elena Pop m. Hossu-Longin, a ținut o șezătoare culturală în comuna Benesat. La acest eveniment au participat și studenții sălăjeni și au împărțit 3 biblioteci populare comunelor Benesat, Aluniș și Arduzel. După ce s-a desfășurat programul Astrei a urmat programul Societății culturale „Sălăjana” în cadrul căruia au luat cuvântul președintele Ionel Ciobanu, Felician Fathi, secretar general și Alexandru Aluășiu, membru în comitetul de conducere.

³⁴ *Ibidem*, p. 9.

Un punct important al acestor discuții a fost propunerea lui Victor Cherecheș cu privire la înființarea de cooperative, el dând țăranilor sfaturi în acest sens. Tot acum, protopopul Laurențiu Bran aduce la cunoștința participanților faptul că Elena Hossu-Longin a donat o bibliotecă populară comunei Horoat.

În după-amiaza aceleiași zile, s-a ținut o șezătoare culturală și la Jibou. Aceasta a început la orele 4 și la ea a luat parte un public numeros, printre care s-au numărat și elevii școlii primare din localitate. Șezătorea a fost prezidată de către protopopul Laurențiu Sima, care, în cuvântul său, a mulțumit studenților pentru că au venit în mijlocul poporului ca să „*împrăstie lumina culturii*”. Președintele studenților sălăjeni a dat unele date privind administrarea bibliotecilor populare. Au mai luat cuvântul Alexandru Aluașiu, care a vorbit despre importanța cărții și directorul Dumitru Ilea, în numele corpului didactic, care mulțumește studențimii sălăjene, „*care auzind glasul vremii*” era alături de învățătorime în opera de culturalizare. În cadrul programului șezătorei, elevii școlii primare au executat câteva dansuri au cântat și au recitat poezii. De asemenea, s-au împărțit biblioteci următoarelor comune: Jibou, Bulgari, Inău, Someș-Guruslău, Cheud, Văducele, Traniș și Rona³⁵.

Cu această șezătoare se încheia un nou traseu și anume cel de pe Valea Someșului. Ultima parte a acestor turnee urma să se efectueze în plasa Tășnad.

Acest turneu începe pe data de 25 august cu șezătorea culturală din orașul Tășnad. Aceasta are loc în sala cinematografului din localitate, care se dovedește a fi neîncăpătoare, începând cu orele 4, după-amiaza. Elevii școlii primare, împreună cu întreaga asistență intonează Imnul Regal. Ședința este deschisă de către protopopul Victor Cupcea. Acesta mulțumește studenților pentru atenția pe care ei o dau românilor din părțile Tășnadului. În numele cetățenilor din Tășnad, dr. Sever Oros aduce și el mulțumiri studenților pentru inițiativa lor. A luat, apoi cuvântul, președintele societății culturale studențești, Ionel Ciobanu, care subliniază faptul că studențimea sălăjeană, încă de la înființarea societății, „*și-a propus ca un jurământ sfânt, de-a nu rămâne ca o umbră care se pierde odată cu apusul soarelui, ci de-a proceda la culturalizarea masei populare*”, înțelegând astfel mersul vremii și nevoile țăranului român. Revizorul școlar Dumitru Mărgineanu, prezent și el la acest eveniment a rostit un impresionant discurs. Pentru început el face o mărturie de simpatie față de tinerii studenți, care au plecat din lumea satului românesc „*cu merindea sufletească ce i-au dat-o părinții și dascălii lor în școala liberă românească*”. El consideră că „*toate elementele de vivacitate ale poporului se găsesc la sate*” și că acțiunea studenților trebuie să aibă răsunet în lumea satului. Face un apel la

³⁵ *Ibidem*.

învățători pentru a administra cât mai bine aceste biblioteci. Amintește și faptul că ministrul Dimitrie Gusti a pus pe primul loc în programul său acțiunea de culturalizare a satelor. După acest discurs el donează pentru fiecare comună câte două exemplare ale cărții sale, intitulată: *O pagină din evoluția culturală dela granița de Nord-Vest a țării*.

În numele Astei sălăjene a luat cuvântul Leontin Ghergariu, care numește această zi, *Ziua Cărții*. El vorbește celor prezenți despre importanța societăților de cultură în ridicarea culturală a românilor și despre cea a cărții. Despre carte el spune că aceasta „este o picătură din sufletul omului, iar mintea, o scânteie din Dumnezeu. Neamurile cari au iubit cartea au înaintat și sunt într-o plină vigoare sufletească. El nu înțelege de ce exista la vremea respectivă un profund egoism și face o paralelă cu vremurile dinainte de 1918: „În trecut, aveam un ideal: unitatea noastră națională. Această unitate s-a realizat. Acum, însă am început să ne asigurăm numai binele nostru fără considerare la alții. Toate organizațiile și-au făcut bisericuțele lor, predominând egoismul. El aduce mulțumiri societății studențești, care „alături de sora mai mare Astra caută ridicarea nivelului cultural al țaranului nostru”. A mai luat cuvântul studentul Felician Fathi, după care s-a trecut la distribuirea bibliotecilor populare la următoarele comune: Tășnad, Orbău, Cehal, Cehăluț, Blaja, Cean, Păgaia, Boianul-Mare, Pătăl, Pătălușa, Santău, Silvaș, Săuca, Sărvăzel, Pir, Chereușa, Căuaș, Sudurău, Hotoan, Meceniș și Girolț³⁶.

Pe data de 29 august are loc ultima mare șezătoare culturală la Săcășeni. Aceasta era o comună majoritar ungurească. A fost o mare manifestare culturală a populației românești din această zonă. La acest eveniment important au participat peste 3000 de țărani din comunele din jur, care au venit cu prapori ca la procesiuni și cu steaguri tricolore. Și din partea autorităților sălăjene s-a înregistrat o prezență deosebită. Au participat prefectul județului, Gheorghe Pop, subprefectul Cornel Sima, senatorul Vasile Oros și Sever Oros. De asemenea, protopopii Paul Nodiș și Ioan Trușașiu din Acâș, Teodor Vaida din Sărăuad, I. Iuhas din Satul Mic, I. Muth din Chegea și toți notarii și învățătorii din cele 17 comune chemate.

La orele 11 țărani din comunele din jur, împreună cu învățătorii și preoții îl primesc pe prefectul Gheorghe Pop, în fața unei porți de triumf, pe care scria cu litere de flori: „Bine ați venit!”. Este întâmpinat de către președintele societății culturale studențești, Ionel Ciobanu, care-i urează bun venit. O fetiță de la școala primară îi oferă un frumos buchet de flori. Adânc emoționat de această primire el le mulțumește tuturor. De la intrarea în comună, toți cei adunați s-au încolonat pe 4 rânduri, în frunte cu elevii școlilor

³⁶ *Ibidem*, p. 10.

primare din Săcășeni, Sărăuad și Chegea și s-au deplasat până la locuința țaranului Ioan Pop, unde s-a desfășurat această manifestare culturală românească.

Președintele societății studențești, Ionel Ciobanu, a deschis șezătoarea și a mulțumit tuturor participanților care luau parte la acest eveniment. Dr. Sever Oros aduce elogii studenților, care au înțeles „glasul vremii” și au coborât în mijlocul poporului din această zonă, „să ridice vâlul neștiinței, aducând cu ei lumina binefăcătoare”.

A luat cuvântul studenta în medicină, Viruca Mărgineanu, care a susținut o conferință medicală având ca temă igiena copilului și bolile la care este predispus. De asemenea, ea face și câteva observații legate de natalitatea și mortalitatea infantilă, dând o serie de sfaturi mamelor despre modul cum trebuie să-și îngrijească copiii.

În continuarea acestor manifestări au luat cuvântul Leontin Ghergariu, Dumitru Mărgineanu și studentul Alexandru Aluașiu. Acesta din urmă a rostit un discurs impresionant despre sentimentul național și impresiile sale despre aceste turnee de propagandă culturală. Iată ce spune el despre acestea: „*Am mers în mijlocul poporului cu un vis frumos, voind să vedem o țară mândră și bogată făurită de idealismul nostru tineresc, și am putut să găsim că din capitolul cultural de care dispune poporul nostru, trebuie să se dezvolte o cultură, care va fi flacăra de-alungul istoriei viitoare, la Răsăritul Europei*”. A mai vorbit Dr. Vasile Condor, prefectul județului, Gheorghe Pop și gazda acestor manifestări, agricultorul Ioan Pop. În numele învățătorilor au luat cuvântul Iosif Varhaniovsky din Satul Mic și Vasile Radu din Săcășeni, care au vorbit despre lipsa culturii în rândurile țăranilor. La sfârșitul acestui program au fost distribuite biblioteci populare următoarelor comune: Săcășeni, Cig, Unimăt, Chegea, Sărăuad, Acâș, Teghea, Satu Mic, Eriu-Sâncraiu, Supurul de Jos, Bobota, Derșida, Supurul de sus, Giorocuta, Hurezul Mare și Racova.

Începând cu orele 1,30, în sala școlii primare din localitate a avut loc un banchet la care au luat parte 64 de persoane. S-au rostit numeroase toasturi, banchetul încheindu-se la orele 6, după-amiază³⁷.

O altă șezătoare culturală importantă are loc, la Băsești, pe data de 24 septembrie 1933. Această șezătoare a fost patronată de către venerabila doamnă Elena Hossu-Longin. Ea este deschisă la orele 11,30 de către Alexandru Pop, elev în clasa a VII-a primară din Băsești. El spune că a învățat la școală că cele mai înalte școli din țară sunt universitățile. De asemenea, că îi auzea deseori pe părinții săi citind în gazete despre apostolatul cultural-național pe care îl îndeplineau studenții. Protopopul Alexandru Achim a ținut să mulțumească și

³⁷ *Ibidem*, p. 10–11.

el studenților pentru faptul că „*au găsit de bine să împrăștie lumina binefăcătoare a culturii*”³⁸.

În continuare a urmat la cuvânt Elena Hossu-Longin care se adresează, în primul rând poporului adunat cu următoarele cuvinte: „*Ministrul Gusti, preocupat de bunurile noastre, a lăsat ca aceste cărți cuprinzând sfaturi bune, să fie împrăștiate sătenilor. Miniștri au aflat niște apostoli, cari au abzis de odihna vacanței de vară și acești distinși tineri să ducă în fiecare sat bunătate și lumină. Vremurile sunt foarte grele și credem că aceste jertfe ale acestor distinși universitari, vor fi bine primite în sufletele D-Voastre*”. Se adresează, apoi, copiilor, cărora le spune, printre altele, că „*a trecut vremea când se putea trăi și fără carte. Azi nu se mai poate. Dacă nu vom iubi cartea, suntem sortiți pieirii. Mă voi îngriji să știți nominal pe acești apostoli ai neamului, pe cari voi trebuie să-i închideți în sufletele voastre. Ei vor fi mulțumiți atunci, când vă veți ști folosi de aceste cărți*”. În încheiere, ea aduce vii mulțumiri studenților „*pentru că într-adevăr pășesc pe urma marilor bărbați ai Sălajului*”.

Au luat, apoi, cuvântul reprezentanții studenților. Președintele societății studentești arată „*chemarea studențimei române, de-a se îngriji de comoara sufletească a poporului*”. Felician Fathi a vorbit despre importanța cărții și arată necesitatea ridicării culturale a poporului prin învățătură. Al. Aluașiu vorbește despre rolul tineretului în viața unui popor, după care se adresează poporului adunat cu următoarele cuvinte: „*Pe aceste plaiuri, unde a văzut lumina zilei titanul luptător naționalist și memorandist Gheorghe Pop de Băsești, care în testamentul său cu limbă de moarte a lăsat ca poporul român să se ridice deasupra tuturor celorlalte popoare, noi studenții Universității din Cluj, avem marea fericire a îndeplini un punct din marele testament, contribuind la ridicarea culturală a poporului, care va fi mâine singura armă de luptă, în viața oricărui popor. Dvoastră frați Români, cari v-ați născut pe plaiurile de unde răsărea odinioară soarele românesc, aveți datoria să duceți a îndeplinire întreg testamentul național al marelui Gheorghe Pop, să vă pregătiți o astfel de viață culturală, care să fie pildă vie pentru toți. Datori suntem să urmărim înaintașii noștri, cari au fost conduși de un ideal și au aprins o făclie, pe care nu trebuie să o lăsăm să se stingă*”. A urmat la cuvânt directorul școlii din Băsești, Petre Rob, după care au fost distribuite biblioteci următoarelor comune: Băsești, Babța, Bicaz, Oarța de jos, Ciuta, Tămășești, Băița, Sălățiș, Orțița și Săliște.

După acest program, întreaga asistență, în frunte cu studenții sălăjeni s-au deplasat la mormântul marelui nostru înaintaș, Gheorghe Pop de Băsești, unde mai rostește un scurt discurs președintele societății, Ionel Ciobanu, după care toți studenții au sărutat crucea de pe mormânt.

³⁸Gazeta de Duminecă, nr. 32-33 din 15 noiembrie 1933, p. 9.

De la mormânt, studenții au mers la castelul Elenei Pop și al soțului său, Francisc Hossu Longin, care-i roagă „să fie constanți în opera culturală și națională pe care au început-o”. Plecând de la casa acestor adevărați mecenai ai culturii românești, a căror ochi „au fost udați în lacrimi”, studenții concluzionează următoarele: „Am mers la Ei ca să căutăm leac sufletului nostru, și am găsit pe adevărații mucenici, cari ară ogorul neamului, dându-ne nouă sămânța rodnică să o sămănăm în inima poporului nostru”³⁹.

Cu această șezătoare culturală se încheia vasta propagandă culturală pe care societatea culturală a studenților sălăjeni a desfășurat-o în anul 1933. Este de remarcat faptul că deși țara se găsea, încă, în plină recesiune economică, iar cultura era neglijată de către mulți, s-a reușit desfășurarea acestor turnee de propagandă și înființarea a nu mai puțin de 135 de biblioteci populare.

În anii care au urmat studenții sălăjeni au reușit să mai înființeze și alte biblioteci. Conferențiarul societății au cutreierat satele sălăjene, iar în preajma anului 1940, alături de toți românii sălăjeni, au luptat împotriva revizionismului maghiar, manifestându-și patriotismul lor sincer, fiind astfel la înălțimea programului național pe care ei și l-au formulat încă de la înființare.

2. Organizarea de serbări și alte aspecte organizatorice

O altă modalitate prin care se urmărea strângerea de fonduri, dar și o mai strânsă coeziune socială a fost organizarea, din inițiativa studenților sălăjeni, a unor mari serbări. Aceste serbări, urmate de serate dansante, nu erau doar simple baluri, ci ocazii de a populariza cunoștințele pe care ei le-au dobândit, în diverse domenii. Ele se organizau în vacanțele studențești și erau găzduite de către localitățile sălăjene, în special cele mari. La ele participau intelectualii, notabilitățile, foști membrii ai societății studențești, precum și poporul de rând din localitatea respectivă sau din apropiere. Programul cultural-artistic, conferințele bine pregătite, atmosfera sărbătorească și seratele dansante, atrăgeau un număr mare de participanți.

Încă din primul an de existență al societății s-a reușit organizarea unor astfel de activități, cum a fost petrecerea dansantă de la Zalău și cea de la Șimleu. Aceasta din urmă a avut loc în ziua de Sfântul Petru, iar fondurile strânse cu această ocazie au fost donate în scopuri de binefacere, ceea ce a creat și un bun renume al studenților sălăjeni.

În anul universitar 1921/1922 s-a ales un nou comitet de conducere, conform statutelor, compus din: Vasile Șuta, președinte; Pop V. Ioan, Victor Petran, Victor Supureanu, Ignate Terțan, Gavril Filep și Ioan Dobocan, membri ai acestui comitet.

³⁹ *Ibidem*, p. 10.

La data de 20 august 1922, a avut loc la Șimleu, „Congresul general al studenților universitari sălăjeni”. Cu această ocazie, Iuliu Maniu, *„marele fiu al Sălajului și al neamului românesc”*, a fost ales președinte de onoare al acestei societăți.

La acest congres distinșii frunțași ai Sălajului și ai altor județe au acceptat să devină membri fondatori ai societății. Îi amintim aici pe Victor Deleu, deputat, Alexandru Aciu, senator, Sever Dan, deputat de Cluj, Ioan Coltoreș, deputat, Blaj, Ioan Deleu, primar al orașului Șimleu, Valer Vicaș, notar public în Șimleu, Augustin Pinteș, avocat în Zalău și Gavril Fileș, fost notar cercual din Craidoroș.

Comitetul nou format și-a propus să revizuiască statutele, care au fost aprobate cu ocazia congresului de la Șimleu.

La congres s-au discutat problemele sociale și culturale care existau în județul Sălaj la data respectivă, de care societatea avea în intenție să se ocupe pe viitor. Aici, la acest congres se poate afirma faptul că s-au pus bazele solide a acestei societăți culturale.

În anul 1922 societatea a mai organizat și o serie de petreceri dansante pentru a-și mări fondul financiar.

Prima petrecere s-a ținut a treia zi de Paște, la Tășnad, obținându-se un venit considerabil.

În data de 12 iulie 1922 și în orașul Cehul Silvaniei s-a organizat o serată artistică și dansantă, care a avut un bogat program artistic și s-a bucurat de un succes deplin.

La data de 28 august 1922 studenții sălăjeni au participat la sfințirea bisericii greco-catolice din Santău. Ei au organizat serata dansantă și un program artistic, iar *„rezultatul în toate privințele a fost foarte mulțumitor”*.

La Șimleul Silvaniei, pe data de 3 septembrie 1922, studenții au organizat o nouă petrecere, cu un bogat program artistic, oferit de către membri societății, obținându-se un succes remarcabil pe toate planurile.

La această petrecere au participat majoritatea intelectualității din Șimleu și din satele apropiate, manifestându-și *„din nou cu prisos simpatia pe care o nutrește față de societatea zeloșilor și entuziaștilor fii ai Sălajului”*⁴⁰.

Pentru anul universitar, 1922/1923, s-a ales noul comitet de conducere, format din următoarele persoane: Victor Petran, președinte; Aug. Ungur, Aug. Corbu, Gavril Fileș, Gh. Cosmuța și Iuliu Todușiu, în calitate de membri ai acestui comitet⁴¹.

⁴⁰ *Ibidem*, nr. 16–17 din 27 aprilie 1924.

⁴¹ *Ibidem*, nr. 20–21 din 25 mai 1924.

Totodată, s-a hotărât ca societatea să se aboneze la ziarul *Gazeta de Duminecă*, care apărea la Șimleu, trimițând, pe cale poștală, cei 52 de lei, cât costa abonamentul pe un an, cerând ca ziarul să le fie trimis la adresa lor din Cluj. Studenții aduceau mulțumiri pentru serviciile dezinteresate pe care ziarul le-a făcut societății și cereau ca și pe viitor acest ziar să reflecte cât mai bine activitatea acestei societăți și să-i sprijine în demersurile lor „*căci și noi urmărăm aceleași scopuri în interesul obștesc și în binele populațiunei din acest județ, ca și Domnia Voastră*”⁴².

Însă, din iarna anului 1923 au început puternice mișcări studențești în toată țara, afectând într-o oarecare măsură activitatea societății.

În anul universitar 1922/1923, atât la Cluj, cât și în celelalte centre universitare din țară au avut loc puternice mișcări antisemite. Astfel de mișcări s-au înregistrat și la Universitățile din Praga, Budapesta, Viena și Berlin, de unde probabil acest focar a trecut în România.

În centrele studențești occidentale aceste mișcări au fost mult mai violente decât cele înregistrate la noi în țară.

Însă, s-au înregistrat și la Cluj perturbări care au dus la întreruperea cursurilor, dar s-au luat măsuri disciplinare severe, ceea ce a dus la restabilirea ordinii și a disciplinei.

Senatul universitar, întrunit pe data de 8 iunie 1923, după terminarea mișcărilor studențești, a luat hotărâri importante cu privire la examene și la validarea anului școlar.

Astfel, s-a luat următoarea hotărâre: „*Se recunoaște frecvența tuturor acelor studenți care au urmat cursurile. Studenții care nu au urmat vor fi obligați să asculte cursurile de completare care urmează a fi instituite. Se admite o sesiune extraordinară de examene în luna iulie 1923*”⁴³.

Relevant pentru starea de spirit care exista în rândul studenților și pentru modul cum ar trebui înțeles patriotismul este raportul Comisiei disciplinare universitare, care sublinia, printre altele, faptul că ea „*înțelege să aprecieze orice mișcare patriotică, pornită din cel mai curat idealism, dar nu înțelege ca aceste mișcări să degenereze până la compromiterea demnității de om, și la tulburări, insubordonări sau lipsă de respect către autorități etc. Patriotismul luminat totdeauna trebuie să fie în serviciul aspirațiunilor umanitare, evitând apelul la violență și ilegalități*”⁴⁴.

⁴² *Ibidem*, nr. 1 din 7 ianuarie 1923.

⁴³ Stelian Neagoe, *Viața universitară clujeană interbelică*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1980, vol. I, p. 207.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 214.

În ceea ce privește motivul acestor mișcări studențești ele se refereau în principal la „*numerus clausus*” adică la o reprezentare a studenților în universități în funcție de proporția pe care o aveau ca etnie.

Studentii considerau că centrele universitare erau invadate de către etnia evreiască, iar acest „*numerus clausus*” era considerat ca o măsură dreaptă „*căci nu se cade ca o naționalitate să ocupe locuri prea numeroase împiedecând astfel pe celelalte naționalități de a se cultiva*”.

Grațian Mărcuș, unul dintre membrii fondatori ai societății culturale a studenților sălăjeni sublinia, într-un articol din ziarul *Gazeta de Duminecă*, referitor la această problemă, faptul că „*nu putem admite că în România Mare, care a fost făcută de către Români prin munca și sângele lor, luptând în contra diferitelor naționalități care azi conlocuiesc cu noi și în special contra jidanilor, care fie că erau cetățeni unguri, ori austrieci, ori supuși ruși sau români au lucrat pe capete, fie în mod direct, sau în mod indirect să împiedice îndeplinirea idealului național românesc*”. Din această cauză, el afirma că „*nu putem admite ca elementul românesc să fie dominat de jidani*”, subliniind faptul că evreii „*invadează în mod sistematic universitățile noastre, care să le permită în urma obținerii unui titlu academic să pună mâna pe barou, pe medicină și într-un cuvânt pe toate carierele liberale, după cum au pus mâna pe comerț, pe industrie și pe presă*”. De aceea, el afirma că „*numerus clausus este o măsură de apărare luată din partea românilor și a creștinilor în contra rasei parazitare jidovești*”.

Grațian Mărcuș considera „*numerus clausus*” ca fiind „*o lozincă națională*” și cerea ca el să fie aplicat la întreaga societate românească, deci nu numai în universități, „*dacă vrem ca să menținem acestei țări caracterul ei românesc*”⁴⁵.

În capitală, în februarie 1923, la sosirea profesorului A.C. Cuza au avut loc manifestații studențești, însă ele au fost oprite de poliție și cordoanele armatei. La conferința pe care Nicolae Iorga a ținut-o la Ateneul Român acesta a fost huiduit motiv pentru acesta a demisionat din învățământ.

Măsura luată atunci de către guvern de a-i trimite pe studenți acasă, în județele lor, era considerată inefficientă, deoarece ei puteau să formeze și aici un curent de opinie favorabil mișcării lor.

Aceste mișcări studențești au afectat într-o oarecare măsură și activitatea societății culturale a studenților sălăjeni, dar ea, conform statutelor sale, își desfășura activitatea doar pe plan cultural, neimplicându-se în aceste mișcări studențești. Acest fapt i-a atras o și mai mare simpatie din partea intelectualității românești din județul Sălaj, și nu numai, fapt dovedit la serata dansantă organizată în primăvara anului 1923, pe data de 9 aprilie, a treia zi de

⁴⁵ *Gazeta de Duminecă* nr. 7 din 17 februarie 1923.

Paști, la Jibou, unde s-a bucurat de un real succes. Aici „*rezultatul moral și material a întrecut orice prevederi*”.

Serata dansantă s-a ținut în sala hotelului *Unio* din Jibou, cu începere de la orele 9 seara, taxa de intrare fiind de 30 de lei.

Banii care s-au strâns la această serată urma să fie folosiți pentru înființarea de biblioteci populare⁴⁶.

Pe data de 6 mai 1923, la Băsești a fost comemorat marele om politic sălăjean, Gheorghe Pop. Fiica sa, Elena Pop, măritată Hossu Longin, a reușit cu forțe proprii să ridice, pe mormântul marelui dispărut, un monument închinat memoriei tatălui ei. Aceasta și datorită faptului că Gheorghe Pop de Băsești nu avuse parte de funeraliile pe care le merita un om politic de talia lui, deoarece o parte a județului Sălaj se găsea, la data trecerii sale în neființă, sub linia demarcațională provizorie.

Ultima lui dorință a fost aceea de a fi înmormântat la Băsești, spunând următoarele: „*Să mă îngropați lângă ai mei și în mijlocul poporului, cu care am trăit, am muncit și m-a ascultat*”.

Monumentul de la Băsești este un obelisc de marmură neagră, în formă de cruce. Sub semnul sfintei cruci au fost inscripționate următoarele cuvinte memorabile: „*Aici își doarme somnul de veci George Pop de Băsești, președinte al Partidului Național Român și al istoricei adunări dela Alba Iulia, unde a proclamat unirea tuturor Românilor. Născut la 1 August 1835, trecut la veșnicie în 23 februarie 1919, sub șuerul gloanțelor secuiești, apărât de Armata Română liberatoare. Domnul a chemat pe robul său, căruia i s-a dat să vază desrobirea neamului*”⁴⁷.

Această linie demarcațională, care a despărțit Sălajul de restul țării, a durat aproape 5 luni, administrația românească instalându-se, în Sălaj, abia în luna aprilie 1919.

Astfel, la mormântul lui, unde trebuia să participe cei mai aleși fii ai neamului și întreg poporul, care îi era recunoscător, nu au putut să participe decât rudele apropiate și sătenii, care au fost supuși unui tir de gloanțe din partea tupelor secuiești. Aceștia din urmă „*ca o ultimă și neputincioasă răzbunare, trăgeau salve asupra cortegiului ce se îndrepta spre cimitir, neștiind că salvele se trag întotdeauna la pogorârea la cele veșnice a Marilor Eroi și dacă românii n-au putut-o face au făcut-o ei*”.

La grandioasele manifestări de la Băsești au participat și membrii societății culturale a studenților sălăjeni. Prin această participare ei au ținut „*să-și exprime prinosul de recunoștință în memoria acestui mare român*”.

⁴⁶ *Ibidem*, nr. 13 din 10 aprilie 1923.

⁴⁷ Ioan Georgescu, *George Pop de Băsești*, Oradea, 1935, p. 363.

Studentii sălăjeni au depus o coroană de flori în memoria marelui bărbat al Sălajului, ei „*păstrând ca model naționalismul înflăcărat a aceluia, care până la moartea de adânci bătrânețe a avut un singur ideal: progresul națiunii românești*”⁴⁸.

Din motive personale mai mulți membri ai comitetului de conducere al societății au părăsit Clujul, motiv pentru care s-a ales un nou comitet, spre a nu afecta activitatea societății.

În noul comitet de conducere, președinte a fost ales Florian Cocian, iar ca membri au fost aleși următorii studenți: Victor Supuranu, Mihai Cadar, Gheorghe Chișiu, Eugen Filip, Aug. Ungur și Sabin Coste⁴⁹.

În vara anului 1923 episcopul diecezei Gherla, Iuliu Hossu, căruia i se mai spunea și episcopul vizitațiunilor, deoarece nu lăsa nici un cătun din dieceza sa nevizitat, a întreprins o vizită canonică în județul Sălaj.

Punctul de maxim interes la reprezentat vizita episcopului, pe data de 8 iulie, în orașul Șimleu.

Cu această ocazie s-au organizat o suită de manifestări. În cadrul acestor manifestări, studenții sălăjeni au organizat o serată dansantă, care a fost programată să înceapă la orele 8, ½, seara⁵⁰.

Petrecerea de vară a studenților, organizată cu această ocazie, s-a ținut în sala festivă a liceului *Simion Bărnuțiu*, care s-a dovedit a fi neîncăpătoare.

Corul studenților, condus de către A. Istrate, a interpretat magistral, în special compoziția dirijorului său, *Oglinda și Imnul studenților creștini*.

În presă se sublinia faptul că „*tineretul vesel și-a petrecut dansând până când soarele de mult răsărit de la spatele bătrânei Măgure, i-și revărsa razele asupra orașului care se trezea*”.

Din fondurile strânse cu această ocazie s-a donat 500 de lei Comitetului școlar al liceului *Simion Bărnuțiu*, pentru mărirea fondului destinat ridicării unui bust al patronului spiritual al acestui liceu, marele nostru înaintaș, Simion Bărnuțiu.

Printre cei care au suprasolvit la această petrecere s-a aflat și președintele de onoare al societății studențești, Iuliu Maniu, care și-a răscumpărat biletul cu suma de 100 de lei⁵¹.

Această petrecere a studenților sălăjeni a fost, în opinia lui Grațian Mărcuș, „*cea mai strălucită dintre toate câte a aranjat Societatea Universitarilor Sălăgeni*” de până atunci, la care „*a contribuit mult prețiosul concurs efectiv al societății românești din Șimleu*”⁵².

⁴⁸ *Gazeta de Duminecă* nr. 19 din 13 mai 1923 și nr. 20–21 din 25 mai 1924.

⁴⁹ *Ibidem*, nr. 20–21 din 25 mai 1924.

⁵⁰ *Ibidem*, nr. 26 din 1 iulie 1923.

⁵¹ *Ibidem*, nr. 28 din 15 iulie 1923.

⁵² *Ibidem*, nr. 20–21 din 25 mai 1924.

În programul de activitate al societății studenților sălăjeni un punct important îl constituia ținerea de prelegeri populare în toate localitățile județului Sălaj.

Astfel, în vara anului 1923 o serie de membri ai societății au susținut conferințe în următoarele localități: Ignatie Terțan, student medicinist și Vasile Șuta din Carei au susținut prelegeri în comunele Cheja, Săuca, Chișfalău și Metenți, din plasa Tășnad și au avut ca subiect istoria românilor și probleme de igienă; Mihai Cadar, student la drept, a organizat și el o serbare populară, cu program artistic, în localitatea Săuca, care s-a bucurat de succes⁵³.

În ședința din data de 14 decembrie 1923, Senatul universitar din Cluj a luat o serie de hotărâri, printre care și unele referitoare la societățile studențești.

Astfel, în urma acestor decizii, societățile studențești aveau obligația să-și revizuiască statutele. De asemenea, se mai hotărâște ca societățile studențești care erau organizate pe regiuni, cum era și cazul societății studenților sălăjeni, să fie extrauniversitare. Ele nu mai aveau voie să se intituleze universitare sau studențești, ci numai culturale sau academice. Societățile studențești intrau, din acel moment, în sfera de acțiune a organelor administrative de stat, nemaiavănd nevoie de recunoașterea Senatului universitar⁵⁴.

În urma acestor dispoziții ale Senatului universitar, Societatea Studenților Universitari Sălăjeni a convocat, tot în luna decembrie 1923, adunarea generală a societății, unde s-a hotărât desființarea acestei societăți și crearea uneia noi, care să corespundă noului regulament universitar. Membrii comitetului de conducere ai societății au fost însărcinați să pună bazele unei noi societăți culturale, care să fie în conformitate cu legile nou apărute. Totodată, comitetul de conducere a redactat statute noi și a propus un nou nume pe care societatea urma să-l aibă și anume: *Sălăgeana*, societate culturală, Cluj.

Acest lucru este făcut public prin intermediul ziarului *Gazeta de Duminecă*, pe data de 25 februarie 1924, societatea obținând, până la acea dată, personalitate juridică⁵⁵.

Membrii societății studențești erau convinși de faptul că astfel constituită ea își va mări cercul de activitate și totodată și numărul de membri.

În noile condiții care le fuseseră impuse ei erau convinși de faptul că societatea studențească ar „putea progresa în direcția unei coeziuni din ce în ce mai strânsă a poporului și a dezvoltării sentimentului național român”, ea devenind „din ce în ce mai aptă să realizeze, să rezolve problemele cele mai ardente ca: ridicarea nivelului cultural, stabilirea unei legături mai strânse între diferitele clase sociale ale județului nostru Sălaj”.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ Stelian Neagoe, *op. cit.*, p. 212.

⁵⁵ *Gazeta de Duminecă*, nr. 20–21 din 25 mai 1924.

Noul comitet de conducere al societății îl avea ca și președinte pe studentul Mihail Gurzău, viitor prefect liberal al județului Sălaj, iar ca secretar general pe Augustin Cerban⁵⁶.

Continuând programul Societății Studenților Sălăjeni, a cărei moștenitoare era, Societatea culturală *Sălăgeana* a dezvoltat și în anul 1924 o prodigioasă activitate.

Sub noua titulatură, societatea studenților sălăjeni începe și organizarea unor programe artistice, care erau urmate de serate dansante, în scopul de a-și mări fondurile financiare.

Prin aceste genuri de manifestări se spera să se strângă mai puternic rândurile societății românești din județ, și membri ei să fie sensibilizați în privința scopurilor nobile pe care le urmăreau studenții sălăjeni.

În anul 1924, o primă astfel de manifestare are loc, la Zalău, a treia zi de Paști. Matineul artistic s-a ținut la Teatrul orășenesc din Zalău și el s-a bucurat de o deplină reușită.

Deschiderea acestor manifestări le-a făcut noul președinte al societății culturale, Mihail Gurzău, care a subliniat în cuvântul său faptul că scopul acestei societăți era acela „*de a crea legături strânse între tineretul studios și între compatrioți*” și că în județul Sălaj „*este mai multă nevoie de o forță reală românească*”.

În continuarea programului acestor manifestări, corul studenților, condus de către Artene Istrate, a intonat marșul *Iată ziua triumfală*.

Ionel Căpălnășiu a recitat apoi *Scrisoarea a III-a*, a lucașfărilor poeziei românești, Mihai Eminescu, iar d-l Romescu a interpretat, la pian, piesa „*Poutpouriu*” a lui Ciprian Porumbescu.

Au urmat apoi corul bărbătesc, care a interpretat piesele *Bobocele și inelele* și *Vraja*, C. Vlaicu, care a interpretat un monolog hazliu și Florica Crișan, elevă a Conservatorului din Cluj, care a interpretat două arii din Al. Dima și anume: *De ce nu-mi vii și Mândruliță de demult*.

În încheierea primei părți a acestui spectacol, corul studenților a interpretat piesa compusă de dirijorul acestui cor, Arsene Istrate, intitulată *La oglindă*.

În partea a doua a spectacolului s-a jucat comedia, într-un singur act, intitulată *Nevasta lui Cerceluș*, de Locusteanu.

Aceste ample manifestări s-au încheiat printr-o petrecere dansantă, organizată în sala mare a hotelului Ridvald, la care a participat „*o societate aleasă românească*” și a ținut până dimineața, la orele 8⁵⁷.

⁵⁶ *Ibidem*, nr. 10 din 9 martie 1924.

⁵⁷ *Ibidem*, nr. 18–19 din 11 mai 1924.

Petrecerea de vară a societății studențești s-a ținut, în anul 1924, la Buciumi, pe data de 28 august, care atunci corespundea cu sărbătoarea de Sfânta Maria. La data respectivă s-a sfințit biserica greco-catolică din localitate.

După ce s-a oficiat serviciul divin, care a început la orele 8, s-a sfințit apoi biserica, iar de la orele 2 societatea studențească a organizat un matineu artistic, care s-a ținut în curtea școlii, care era aproape de biserică.

La acest matineu au participat un număr mare de oaspeți: preoți, protopopi, învățători și reprezentanți ai administrației și armatei.

După ce s-au interpretat câteva marșuri naționale, a luat cuvântul preotul local, Cornel Oțiel, care a vorbit despre scopul acelei adunări.

Grațian Mărcuș, care era proaspăt absolvent al Academiei de înalte studii comerciale din Cluj, a ținut o prelegere despre viața și faptele marelui erou național, Avram Iancu, de la nașterea căruia se împlineau 100 de ani. În continuarea programului, corul studențesc a interpretat marșul *Iată ziua triumfală*, Mihai Cadar a prezentat anecdota *țiganul și pudelul*, iar Ignatie Terțan, care era student medicinist a vorbit despre efectele nocive ale alcoolului asupra organismului uman. În încheierea programului, corul studențesc a interpretat câteva cântece, după care s-a dansat hora națională, la care au luat parte, atât intelectualii, cât și poporul de rând.

Manifestările culturale au continuat seara, în localul școlii din localitate a cărui săli s-au dovedit a fi neîncăpătoare pentru mulțimea de participanți.

Petrecerea dansantă a fost deschisă de către Mihail Gurzău, președintele societății culturale a studenților sălăjeni. El a fost urmat de corul studențesc, care a interpretat piesa *Marșul național*, compoziție a dirijorului acestui cor, A. Istrate, apoi de Florica Crișan, care a încântat asistența, interpretând cântecele *Tu juri și Turturea din Valea Seacă*. Grațian Mărcuș a prezentat apoi, cu mult haz, anecdota *Evreul și câinele*, de George Topârceanu. În încheiere, protopopul Vasile Pop din Sângeorzul de Meseș a luat cuvântul, arătându-și „*bucuria de a vedea atâta lume aleasă românească în această comună*”, după care a urmat dansul și după cum relata un participant la aceste evenimente, la orele 7, în dimineața zilei următoare, mai erau încă perechi care dansau.

Și această petrecere, organizată de către studenții sălăjeni, s-a bucurat de un mare succes, atât pe plan spiritual, cât și pe plan material.

Tot în luna august, pe data de 7, a avut loc un eveniment fericit în viața membrilor societății, deoarece dirijorul corului studențesc, compozitorul Arsene Istrate, care îndeplinea funcția de secretar al Conservatorului din Cluj, se căsătorise cu Florica Crișan, din Șimleu, care era elevă la același conservator. La nuntă, care a avut loc la Șimleu, au participat și membrii societății culturale. Președintele lor, Mihai Gurzău și delegatul studenților someșeni au arătat, în

cuvinte frumoase, dragostea colegilor față de Arsene Istrate, colegul lor și compozitorul *Imnului studențesc*⁵⁸.

În vederea dezvoltării sentimentului de colegialitate între toți studenții sălăjeni, pe data de 15 noiembrie 1924, la restaurantul *Central* din Cluj, societatea culturală *Sălăgeana* a organizat un banchet.

La acest banchet s-a înregistrat o numeroasă participare, de peste 60 de persoane, printre ele numărându-se și distinsele familii din Cluj: Victor Deleu, deputat, Cărpinișan, primnotarul orașului Cluj, familia Peptea, consilier financiar, familia Mureșan, avocat etc.

Cu această ocazie, Mihail Gurzău a afirmat, într-o cuvântare, că menirea societății culturale era să propage cultura românească la sate, dar și de a strânge rândurile societății și a dezvolta sentimentul de colegialitate între membrii societății⁵⁹.

Tot în acest scop de realizare a unor cât mai strânse legături de colegialitate între studenții sălăjeni care se aflau la studii în Cluj, s-au mai ținut 12 ședințe ale societății și 11 ale Comitetului, toate având subiecte diferite de discuție și care au adus hotărâri benefice pentru bunul mers al societății.

În ceea ce privește situația financiară la finele anului 1924 se constată faptul că de la vechea societate se primise suma de 6139 lei și 25 bani, iar fondul inalienabil era de 2680 ei mărindu-se, în acel an, cu 540 de lei.

Importante venituri s-au obținut la petrecerea din Zalău, și anume 7468 lei, iar la cea din Buciumi, 8725 ei. S-au mai primit donații de la Primăria din Șimleu, 1000 de lei în anul 1923 și 400 lei în anul 1924 și de la vicepreședintele societății, Augustin Corbu, suma de 500 lei pentru bibliotecă.

Așadar, la sfârșitul anului 1924, scăzându-se cheltuielile a rămas un venit de 6812 lei și 75 de bani din care 1000 lei o reprezenta evaluarea celor 101 cărți rămase în patrimoniul societății.

La sfârșitul anului 1924, secretarul general al societății A. Chișu își încheia raportul cu următoarele cuvinte: „*Astăzi când actualul Comitet își depune mandatul, ce aş putea să doresc mai mult noului comitet, decât ca bunul D-zeu să-i ajute la dezvoltarea unei activități și mai rodnice, spre binele neamului și pentru menținerea prestigiului Societății*”⁶⁰.

Societatea anunță faptul că s-a ținut adunarea generală extraordinară pe data de 10 decembrie 1924. Comitetul de conducere își încheiase mandatul și, în conformitate cu statutul societății, s-a ales o comisie pentru verificarea

⁵⁸ *Ibidem*, nr. 37 din 14 septembrie 1924.

⁵⁹ *Ibidem*, nr. 49–50 din 14 decembrie 1924.

⁶⁰ *Ibidem*, nr 1–2 din 4 ianuarie 1925, p. 3–4.

gestiunii, care era compusă din Grațian C. Mărcuș, președinte, Al. Zeno Gheție și Ioan Fedorca, membrii⁶¹.

Noul comitet de conducere a fost ales în luna ianuarie 1925. El era compus din următoarele persoane: dr. Traian Gherman, avocat, președinte; dr. Ignatie Terțan, vicepreședinte; George Costea, secretar general; Victor Dobocan, secretar de ședințe; Gheorghe Murășan, casier; dr. Ionel Dobocan, controlor; Augustin Ungur, bibliotecar, iar Artene Istrate rămânea în continuare dirijor al corului societății⁶².

Câțiva membrii ai societății care au participat la petrecerea organizată de către Reuniunea Femeilor Române Sălăjene, pe data de 21 aprilie 1925 au fost atacați de către un grup de aproximativ 30 de evrei înarmați cu bâte, ciocane, clește și cuțite, însă se pare că ei au fost puși pe fugă de către cei 5 studenți. Semnatarul acestui articol din ziarul *Gazeta de Duminecă*, intitulat „Îndrăzneala unor evrei din Șimleu” se întreba dacă atacatorii „nu s-au gândit că acei 5 băieți au părinți, rudenii și o națiune alcătuitoare de stat, cari nu se vor lăsa batjocoriți în țara lor”⁶³.

Ca urmare a acestor incidente, la data de 17 iulie 1925, prefectul județului Sălaj, Iulian Andrei Domșa, se adresează comandantului Poliției din Șimleu. Îl informează de faptul că pe data de 26 iulie, la Șimleu, urma să aibă loc petrecerea de vară a societății studenților sălăjeni, „*precedată de un matineu artistic literar*”. Pentru a se evita unele evenimente ca cele din luna aprilie el îi cere să ia toate măsurile preventive, aducând la cunoștința președintelui societății studențești „*să se abată de la orișice manifestațiuni*” care să degenereze în incidente cu alte naționalități. În caz contrar „*vom fi siliți – spune el – pentru viitor a refuza orice autorizație și de altcum ar fi foarte regretabil dacă o societate culturală românească compusă din membri serioși, care prin aranjarea acestei petreceri, urmărește înafară de propaganda culturii românești și realizării unui profit material s-ar dimitte la acte înjositoare și dăunătoare renumelui societății și națiunii românești*”. Îl invită, totodată, să ajute societatea studențească în operațiunile de transport a participanților, membri sau oaspeți, în cazul când ar primi această solicitare din partea studenților „*și fără a folosi nici o presiune asupra lor*”⁶⁴.

Pe data de 25 iulie, prefectul se adresează din nou comandantului de poliție din Șimleu, informându-l că pentru această petrecere s-a obținut „*învoirea comandantului militar*”. El deținea unele informații că „*tinerimea*

⁶¹ *Ibidem*, p. 6.

⁶² *Ibidem*, nr. 8–9 din 1 martie 1925.

⁶³ *Ibidem*, nr. 17–18 din 26 aprilie și 3 mai 1925.

⁶⁴ D.J.A.N.SJ, fond Prefectura județului Sălaj, Prefect - confidențiale, dos 108- 1925, f. 2.

universitară condusă de un idealism rău interpretat țintește și acolo ca manifestațiunea culturală să degenereze în manifestațiuni de stradă antisemite”. Îl informează că pe data de 26 iulie comandantul companiei de jandarmi se va afla la Șimleu și că se vor lua măsuri preventive. Îi cere să-l contacteze pe profesorul universitar sub a cărui „răspundere tutelară” erau studenții și pe președintele în exercițiu al societății culturale studențești „despre a cărui înțelepciune și calmitate am avut ocaziunea să mă conving cunoscându-l personal”, iar declarațiile scrise al acestora „vor servi ca o garanță a ordinii”⁶⁵.

Așadar, pe data de 26 iulie 1925 s-a organizat la Șimleu petrecerea de vară a societății culturale „Sălăgeana”.

Senatorul Alexandru Aciu publică un articol referitor la importanța acestui eveniment pentru viața culturală a șimleuanilor. El afirma, printre altele, că erau „veseli de-a saluta în mijlocul nostru echipa aleasă viitorului: studențimea univertitară română”. Subliniază faptul că cei de o vârstă cu el reprezentau mai mult trecutul, dar care nu s-a scurs în zadar pentru ei, deoarece, spune el „am pus și noi fiecare un fuștel la scara pe care voi urcați spre culme”. În concepția lui, generația tânără reprezenta cu siguranță viitorul, ea fiind „puterea, forța, încrederea, inima curată, creierul neatins de boale al neamului (...) căci sunteți fiii noștri, nădejdea copiilor noștri, cari vor fi sprijiniți de voi (...) căci pe voi vă așteaptă oficiul, catedra, averea și munca noastră, să le conduceți, să le păstrați, să le sporiti, prin voi vom învia cei stinși ca pasărea Phoenix ...”. Dar el le amintește, totodată, faptul că în viață sunt multe obstacole, decepții și deziluzii și îi sfătuiește să se păzească de lăcomie, nedreptate, de îngâmfare și de lene, deoarece „ele sunt otrava inimii și sufletului”, îndemnându-i să treacă răzând peste obstacole, păstrându-și inima curată.

Având probabil informații despre măsurile de ordine ce se vor lua el sprijină, necondiționat, societatea studențească, afirmând faptul că aceasta „îndeplinește o misiune culturală și prin atitudinea sa națională, pașnică și prin respectul muncii intelectuale și a drepturilor omenești, prin zăl de purificare și prin avântul său tineresc ne inspiră încredere în viitorul intelectualilor români din Sălaj”. Încheie prin a spune că „ar însemna lipsă de conștiință și lipsă de respect față de noi înșine, dacă nu le-am da tot sprijinul”⁶⁶.

Serata societății studenților sălăjeni s-a ținut în sala teatrului orășenesc din Șimleu, ea fiind precedată de un matineu artistic-muzical. S-a înregistrat o prezență numeroasă a publicului din Șimleu, din jur, din Tășnad și din Zalău.

Deschiderea manifestărilor culturale o face președintele în exercițiu al societății culturale „Sălăgeana”, Ignatie Terțan. Acesta a vorbit despre rolul și

⁶⁵ Ibidem, f. 3.

⁶⁶ Gazeta de Duminecă, nr. 30–31 din 26 iulie 1925, p. 1.

scopul societății culturale. Apoi a ținut o conferință pe teme medicale, despre tuberculoză, despre moartea infantilă și despre alcoolism, considerat o adevărată plagă socială. El a mai susținut astfel de conferințe în mai multe sate sălăjene, beneficiind și de faptul că era absolvent al facultății de medicină.

În continuare, Ionel Căpâlnașiu student la drept recită poezia dramatică „Dasacratos” din antologia sanscrită, iar Florica Crișan măr. Istrate încântă publicul cu mai multe cântece, fiind aplaudată la scenă deschisă. Vertan Vasile, absolvent a artei dramatice, la Conservatorul din Cluj, a oferit clipe de neuitat, atât din arta comică, cât și din cea dramatică, iar corul condus de către Artene Istrate, secretarul Conservatorului din Cluj a cântat câte o piesă muzicală la terminarea fiecărui moment artistic.

Seara, începând cu orele 10, în sala festivă a liceului „Simion Bărnuțiu”, a avut loc o petrecere dansantă. La ea au participat, pe lângă tineret și preoți, ofițeri, parlamentari, din Șimleu și din jur. Aceștia au contribuit și financiar la reușita deplină a acestor manifestări⁶⁷.

Printre „suprasolviri”, și amintim pe prințul Gh. Ghica Balc, senatorul Alexandru Aciu, deputatul Emil Lobonțiu și pe prefectul județului I. A. Domșa. În total au suprasolvit 55 de persoane, adunându-se frumoasa sumă de 4760 de lei⁶⁸.

A doua zi după aceste manifestări culturale artistice, pe 27 iulie, comandantul Poliției orașului Șimleu prezintă prefectului județului un raport asupra celor petrecute la Șimleu. Îl informează că petrecerea a fost precedată de un matineu „*artistic literar*” care a avut loc în sala teatrului orășenesc între orele 5–7, după amiază, iar în cadrul programului de manifestări „*s-au produs de către studenții creștini diferite bucăți cu caracter artistic literar-național*”. Subliniază faptul că a fost prezent tutorele studenților sălăjeni, prof. univ. I.C. Cătuneanu și „*public din oraș și împrejurimi în special intelectuali*”. Îl informează, apoi, că la orele 10, seara, a început petrecerea dansantă, „*care a durat în perfectă liniște până dimineață*”. Pe lângă studenții sălăjeni el spune că a mai participat o delegație de la Universitatea din Cluj de circa 30–40 de studenți. Asupra atmosferei acestei petreceri, el afirmă faptul că „*totul a decurs în perfectă liniște fără manifestațiuni antisemite*”. Banii strânși la această petrecere era destinat, după cum spune și el, „*pentru ridicarea unei pietre comemorative Marelui bărbat de stat al Sălajului Simion Bărnuțiu*”.

În urma prezentării acestui raport prefectul județului Sălaj, Iulian A. Domșa îi cere să efectueze o anchetă asupra zvonurilor care circulasera și

⁶⁷ *Ibidem*, nr. 32 –33 din 9 august 1925, p. 2.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 6.

anume că studenții români ar avea unele manifestări antisemite, „*anchetă pentru a constata de la cine pornesc aceste svonuri*”⁶⁹.

Ca în fiecare vară, de Sfântă Mărie, pe data de 15 august, avea loc o petrecere de vară în localitatea Buciumi, județul Sălaj. Pentru petrecerea din anul 1925 se cerea ca ținuta participanților să fie, pe cât posibil, în costum național. În această zi a avut loc un important eveniment pentru localitatea Buciumi. La acest eveniment a participat însăși mitropolitul de la Blaj, dr. Vasile Suciu⁷⁰.

Venitul strâns de către studenți a fost destinat o parte bisericii greco-catolice din Buciumi, iar cealaltă parte a fost depusă în fondul prevăzut ridicării unei plăci comemorative în memoria marelui înantaș sălăjean, Simion Bărnăuțiu⁷¹.

În ședința ordinară din 12 decembrie 1925 a societății culturale „Sălăgeana” s-a ales noul comitet de conducere pentru anul 1926. Astfel noul comitet avea următoarea componență: dr. Ionel Dobocan, președinte; Eugen Filip, vicepreședinte; Ionel Căpâlnașiu, secretar general; Virgil Comșa, secretar de ședință; Dumitru Cionca, casier; Gheorghe Tăutu, controlor; Iuliu Tătar, bibliotecar, iar Artene Istrate a rămas în continuare conducătorul corului societății. Tot acum se anunța faptul că în luna decembrie, fostul președinte al societății, Ignatie Terțan, a fost promovat doctor în medicină și chirurgie, fiindu-i urate felicitări⁷².

Au urmat alte serbări la care s-au strâns importante fonduri materiale. Din aceste fonduri și din alte ajutoare materiale s-a reușit, în anul 1930, împlinirea unui vis al studenților, acela de a ridica un bust marelui nostru înantaș sălăjean, Simion Bărnăuțiu, la Șimleu, în fața liceului care-i poartă numele⁷³.

Această manifestare culturală a fost una dintre cele mai reușite din Sălajul interbelic, la fel ca și cele dedicate lui Iuliu Maniu din anul 1933⁷⁴.

Inițiativa acestor manifestări de excepție în viața culturală a Sălajului interbelic a aparținut Societății culturale „Sălăjana”.

Ele au fost urmate de organizarea, tot în anul 1933, pe data de 1 decembrie a unui mare congres studențesc, la Bădăcin, cu ocazia inaugurării Casei naționale ridicate, în acel an de către studenții sălăjeni.

⁶⁹ D.J.A.N.SJ., fond cit., dos 108, f. 1.

⁷⁰ *Gazeta de Duminecă*, nr. 34–35 din 23 august 1925, p. 2.

⁷¹ *Ibidem*, nr. 32–33 din 9 august 1925, p. 5.

⁷² *Ibidem*, nr. 51–52 din 20–27 decembrie 1925.

⁷³ Despre ridicarea bustului lui Simion Bărnăuțiu vezi mai pe larg, Valentin Dărăban, *art. cit.* p. 689 și Dănuț Pop, *Cultură și societate în județul Sălaj (1918–1940)*, Zalău, 2000, p. 230–241.

⁷⁴ Vezi mai pe larg, în acest sens, Marin Pop, *Iuliu Maniu omagiat de către sălăjeni la împlinirea vârstei de 60 de ani* (1933), în AMP, nr. XXVII, Zalău, 2005, p. 323–333.

3. Congrese studențești

3.a. Congresul studențesc de la Baia Mare

În zilele de 1 și 2 august 1925, la Baia Mare a avut loc un congres al studenților din județele Satu-Mare, Sălaj și Maramureș. Era primul congres studențesc din această parte a țării.

La acest congres au luat parte peste 500 de studenți, scopul acestuia fiind discutarea unor probleme profesionale fundamentale pentru studenți. În urma acestor discuții, desfășurate în fața unui numeros public din aceste județe, se spera la o îmbunătățire a situației studenților. De asemenea, se spera să fie convinși cât mai mulți absolvenți de licee, care au fost special invitați la congres, să frecventeze cursurile unei facultăți *„ca prin aceasta să formeze o masă intelectuală puternică, care va fi chemată de a conduce în viitor viața socială a țării noastre”*. La congres au fost invitați și intelectualii care au absolvit diferite facultăți, pentru a-i ajuta la reușita acestei inițiative, participând la dezbaterile care erau prevăzute în program.

Cele mai importante probleme care au fost trecute pe ordinea de zi și au fost discutate au fost următoarele: necesitatea înființării unui cămin cultural studențesc în Cluj; adunarea unui fond cultural pentru premiarea studenților săraci; rolul studențimii în mișcările social-culturale și, în special, a fost dezbătută problema adunării unui fond pentru ridicarea busturilor și plăcilor comemorative în memoria marilor înaintași ale acestor județe. Raportor la această ultimă problemă dezbătută a fost președintele societății culturale „Sălăgeana”, Ignatie Terțan. În cadrul manifestărilor acestui congres, Ignatie Terțan a susținut și o conferință medicală referitoare a tuberculoză și alcoolism. Seara au fost organizate petreceri dansante⁷⁵.

3.b. Congresul studențesc de la Bădăcin din data de 1 decembrie 1933

La data de 10 noiembrie 1933 conducerea societății culturale „Sălăjana” anunța faptul că de 1 decembrie, la orele 10, în sala festivă a Casei culturale „Dr. Ion și Clara Maniu” din Bădăcin urma să se desfășoare sedința plenară festivă a societății. Erau invitați să participe membrii societății, precum și prietenii și colaboratorii acestei societăți. La această sedință s-a sărbătorit un triplu eveniment: 15 ani de la Unirea Ardealului cu România; 60 de ani de viață ai lui Iuliu Maniu, președintele de onoare al societății culturale „Sălăjana” și 14 ani de activitate ai societății.

Acest eveniment se preconiza a fi unul de anvergură, deoarece erau invitați să participe studenții și societățile studențești din întreaga țară. Astfel, se sublinia faptul că s-au trimis invitații Uniunii Naționale a Studenților Creștini,

⁷⁵ *Gazeta de Duminecă*, nr. 30–31 din 26 iulie 1925, p. 2.

centrelor universitare din Cluj, București, Iași, Timișoara, Cernăuți, Chișinău și tuturor societăților studențești aparținătoare acestor centre.

Având în vedere amploarea și importanța deosebită a acestui eveniment membrii societății „Sălăjana” erau rugați să nu absenteze nici unul. De asemenea, se anunța faptul că de organizarea deplasării la Bădăcin și a mijloacelor de transport urma să se îngrijească un Comitet al Societății, special înființat pentru acest eveniment. În finalul anunțului publicat în presă se afișa și ordinea de zi a acestui important eveniment⁷⁶.

În dimineața zilei de 1 decembrie 1933, în fața Universității „Regele Ferdinand” din Cluj, 9 autobuze, încărcate cu câteva sute de studenți, așteptau semnalul de pornire spre Bădăcin. După ce s-au întocmit formalitățile de rigoare și s-a cedat „*prin complezența studenților*” cel mai bun autobuz domnișoarelor, convoiul a pornit la drum. Însă, pe drum încep să apară unele probleme neprevăzute. Convoiul este oprit de către trei jandarmi, în fața unui pod. Ei pretextează faptul că trebuie să sune la Ministerul de Interne ca să-i lase să circule mai departe⁷⁷. Un automobil pleacă spre Gilău pentru a suna și rezolva acest incident. În acest răstimp, fiind întrebați de către studenți din ordinul cui au fost opriți în plin câmp și ținuti în frig, unul dintre jandarmi a răspuns: „*Sunteți opriți aici în câmp, ca din cauza gerului să vă întoarceți de bună voe la Cluj, fără să mai puteți trage la răspundere Guvernul*”. La intervenția telefonică personală a lui Iuliu Maniu la ministrul de interne studenții sunt lăsați să plece mai departe spre Bădăcin⁷⁸.

Acest incident este explicabil, deoarece, țara se afla în plină campanie electorală. Pe data de 9 noiembrie 1933 guvernul Vaida Voevod și-a prezentat suveranului demisia, pe care acesta a acceptat-o. Regele l-a însărcinat pe I.G. Duca să formeze un nou guvern P.N.L. Corpurile legiuitoare au fost desființate de către suveran prin decret regal, conform obiceiului și au fost anunțate noi alegeri parlamentare pe data de 20 decembrie pentru Adunarea Deputaților și 22–29 decembrie pentru Senat. De asemenea, incidentul mai poate fi explicat prin faptul că noul guvern a fost primit cu ostilitate de către toate partidele politice, în special de către Garda de Fier. Aceasta din urmă a început o campanie electorală foarte dură în timpul căreia s-au înregistrat morți și răniți. Față de aceste incidente guvernul a luat unele măsuri severe cum a fost și cea a unui anumit control al deplasărilor unor grupuri în țară⁷⁹. Așadar, studenților, care se deplasau spre Bădăcin, li se putea invoca și faptul că sunt legionari pentru ai împiedeca să participe la acest eveniment.

⁷⁶ *Gazeta de Duminecă*, nr. 32–33 din 15 noiembrie 1933.

⁷⁷ *Ibidem*, nr. 1–2 din 15 ianuarie 1934, p. 2 și 14; *Foaia Noastră*, nr. 410 din 24 decembrie 1933.

⁷⁸ *Gazeta de Duminecă*, nr. 1–2 din 15 ianuarie 1934, p. 2.

⁷⁹ Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VIII, Edit. Enciclopedică, București, 2003, p. 320–322.

Convoiul studențesc se deplasează mai departe spre Bădăcin, trecând prin Ciucea, Crasna și Șimleu „*cel mai de seamă oraș din Sălaj*”⁸⁰. Ajunși în Dealul Bădăcinului studenții observă casa lui Iuliu Maniu, deasupra căreia flutura steagul tricolor și izbucnesc în urale nefârșite. De la casa lui Iuliu Maniu și până la Casa culturală studenții merg pe jos, încolonați, cu un steag tricolor în frunte, cântând imnul „*Pe al nostru steag*”.

În scurt timp, sălile Casei de cultură se dovedesc a fi neîncăpătoare pentru mulțimea de studenți care așteptau sosirea lui Iuliu Maniu, președintele de onoare al societății culturale a studenților sălăjeni. Acesta își face apariția însoțit de către doi frunțași ai studențimii. La intrare primește un buchet de flori din partea tinerelor studente, fiind mișcat emoțional de acest gest. Intră apoi în sală unde este prelung ovaționat. Sosește și sora sa, Cornelia Maniu, călugărită sub numele de sora Cecilia.

Conform ordinii de zi anunțată se începe programul cu o slujbă religioasă, care este oficiată de către vicarul Sălajului, Petre Cupcea, ajutat de către un sobor de preoți.

După serviciul divin, întreaga asistență, secondată de către corul societății cultural „Sălăjana” și de corul școlii primare, a cântat imnul „Trăiască Regele”. Președintele în exercițiu al societății invită apoi pe Iuliu Maniu, la prezidiu, în calitatea sa de președinte de onoare al societății. În ovațiile „*interminabile*” și aplauzele furtunoase ale întregii asistențe, care îi cântă „Mulți ani trăiască”, Iuliu Maniu ocupă loc la masa prezidiului. Acest moment e considerat a fi „*unul din emoționantele momente de neuitat ale serbării*”.

Urmează cuvântările reprezentanților studențimii din toate provinciile istorice ale României Mari și a centrelor universitare aparținând tuturor facultăților. În impresionante discursuri „*vorbitorii elogiază marea operă națională și culturală*” a lui Iuliu Maniu⁸¹, care a avut o contribuție însemnată la realizarea Unirii Transilvaniei cu România, dar și activitatea prodigioasă a societății culturale „Sălăjana”.

Primul care ia cuvântul este chiar președintele în exercițiu al societății culturale a studenților sălăjeni, Ionel Ciobanu. În preambulul discursului său el ține să salute prezența în mijlocul studenților a lui Iuliu Maniu, care „*a binevoit – spune el – să ne onoreze și încurajeze această manifestație studențească cu Înalta sa prezență*”. De asemenea, el salută prezența studențimii din întreaga țară, care a răspuns invitației studenților sălăjeni și participau, prin reprezentanții lor, pe centre studențești, facultăți, academii și societăți regale.

⁸⁰ *Gazeta de Duminecă*, nr. 1–2 din 15 ianuarie 1934, p. 14; *Foaia Noastră*, nr. 410 din 24 decembrie 1933.

⁸¹ *Gazeta de Duminecă*, nr. 1–2 din 15 ianuarie 1934, p. 2.

Aceștia, spune el, „*au venit din depărtare, ca să ne onoreze cu prezența și concursul lor prețios, această primă ședință festivă*”. Subliniază, apoi, faptul că s-a dorit a se ține ședința festivă chiar în ziua de 1 Decembrie, în Casa națională nou ridicată de către studenții sălăjeni, „*făcând din acest prilej, pelerinaj și un adevărat praznic național, ca să se afirme țara marelui nostru Bărnăușiu și-a nemuritorilor săi nepoți și strănepoți vrednici de cinstea noastră, căci aici regăsim urmele neșterse ale marelui Simion Bărnăușiu și ale nepoților săi Ion Maniu și Clara născ. Coroianu cari prin ideile, faptele și demnitatea lor națională au reprezentat în mod demn cauza mare a întregului românism din Ardeal*”. Cu această introducere, Ionel Ciobanu declară deschisă ședința festivă, amintind faptul că, în acea zi, se prăznuiau trei evenimente, care au fost amintite și în invitații. Față de aceste evenimente importante el spune că nu exista, deocamdată, distanța necesară, în timp, pentru a se putea „*privi și judeca în măreția și splendoarea lor biblică. Vor urma însă – spune el – veacuri fără sfârșit... și generații noi cu istoriografii lor, cari vor vorbi despre generația Unirii ca în povești ... a fost odată ca niciodată*”. În continuarea discursului său, Ionel Ciobanu vorbește despre „*trecutele generații de tineri luminați și încălziți la focul sacru al ideii naționale. Amintește de generația tinerilor de la 1848 care plecând în Apus, la studii, „spre a se adăpa la izvoarele unei culturi mai înalte și mai sănătoase”, nu s-au înstrăinat de poporul din care proveneau, ci ei s-au întors în țară și au contribuit decisiv la evenimentele din anii 1848 și 1859. Acestor evenimente le-a urmat câștigarea independenței, proclamarea României ca Regat, în anul 1881 și încununarea acestor eforturi de lupte naționale, la 1 Decembrie 1918, la Alba Iulia, „cetatea eternă a idealului nostru național, care a devenit simbolul suferințelor și bucuriilor acestui popor*”. Pe tinerii studenți, Ionel Ciobanu îi consideră ca „*precursorii și cruciații*” ideilor noi „*de redeșteptare și de unitate națională în toate timpurile*”⁸².

În ultima parte a discursului său, Ionel Ciobanu aduce un omagiu președintelui de onoare al societății și totodată mentorului lor spiritual, Iuliu Maniu. Acesta, la fel ca și ei, a pornit lupta națională încă din perioada studenției, iar prin faptele și credințele lui „*cari au luminat calea acestui neam*” el a „*croit drumul spiritual și moral pe care are să pășească generația noastră tânără*”. El încheie prin a spune că admirația pe care o nutrea tânăra generație față de Iuliu Maniu, „*și față de oamenii cari se ridică deasupra noastră*”, nu putea fi înăbușită de modestia care îl caracteriza pe Maniu și de aceea „*studențimea sălăgeană, împreună cu colegii lor din toate provinciile țării, întruniți la această serbare națională simte necesitatea sufletească de a-și exprima unanim, astăzi în această zi măreață, sentimentul profund de*

⁸² Ibidem, p. 3.

admirație, și recunoștință pentru tot ce a-ți putut face în interesul ei și al neamului, până a vârsta respectabilă de 60 de ani, dar mai ales pentru sacrificiul pe care a-ți știut să-l puneți în serviciul împlinirii idealului nostru național”.

A luat apoi cuvântul, Alexandru Dumitrescu, președintele Cercului Studentesc Munteano-Dobrogean. El spune că studențimea românească de pe întreg cuprinsul țării „*prin reprezentanții ei autorizați*”, s-au adunat, „*în acest sătuc românesc*”, să sărbătorească cele 3 mari evenimente, la importanța cărora se referă apoi, pe scurt. În ceea ce privește sărbătorirea a 15 ani de la Unire, el subliniază faptul că pentru tineret „*este o Unire veșnică*” și la caz de nevoie își luau „*angajamentul sfânt, față de cei care s-au jertfit pentru a o aduce la îndeplinire*”, că vor ști și ei la rândul lor să se jertfească la fel ca înaintașii lor și să nu dea „*nici o palmă din ceea ce luăm drept moștenire*”.

Referindu-se, în continuarea discursului său, la împlinirea celor 14 ani de existență al Societății culturale „Sălăjana”, vorbitorul consideră activitatea acesteia ca un model luându-și, totodată, „*angajamentul astăzi, aici*”, că vor urma exemplul studenților sălăjeni, „*acolo unde se întinde raza de activitate a societăților pe care le conducem*”.

Față de Iuliu Maniu, care împlinise vârsta de 60 de ani de viață „*sbuciumată pusă în interesul mare al românismului*” el își exprimă admirația prin următoarea frază: „*Maestre, Mărire și Închinare Ție*”.

Din partea studenților moldoveni a luat cuvântul drd. Teodor Nandriș, președintele societății „*Moldova Întregită*”. El afirmă faptul că este „*oarecum gelos*” pe societatea studenților sălăjeni, deoarece aceasta „*într-un timp relativ scurt a putut înfăptui opere atât de valoroase, cum, poate nici o altă societate n-a putut să facă într-un timp mult mai lung*”. Evocă, apoi, personalitatea lui Iuliu Maniu și rolul acestuia la înfăptuirea actului de la 1 Decembrie 1918, subliniind faptul că „*în această zi trebuie să ne aducem aminte cu smerenie și de acei pe ale căror oase s-a zidit România Mare și cu al căror sânge s-au tras noile hotare*”. La fel ca și antevorbitorul său afirmă faptul că „*generația tânără care a trăit mitul Unirii*” va ști să apere noile hotare și să le lase „*neștirbite urmașilor*” lor.

Din partea studenților olteni a luat cuvântul președintele lor, Mircea I. Popescu. El afirmă faptul că evenimentul la care luau parte era „*o dovadă în plus că existența societăților studențești era necesară azi mai mult ca oricând*”, că „*timpul vorbelor a trecut*” și că „*tinerei generații de azi îi revine sarcina să treacă la fapte*”. Vorbește apoi despre edificiul „*măreț*” construit de către studenți, la Bădăcin, acesta constituind „*o dovadă că prin muncă și perseverență*” ei pot ajuta „*cât de cât pe cei din mijlocul cărora ne-am ridicat*”. În încheiere urează „*încă mulți ani*” lui Iuliu Maniu⁸³.

⁸³ *Ibidem*, p. 4.

A luat apoi cuvântul drd Teodor Trifu, în numele studenților din județul Alba, aducând salutul lor la această serbare. După cum era și normal, el face un scurt istoric al orașului Alba Iulia, amintind de intrarea triumfală a lui Mihai Viteazul, de faptul că aici au fost trași pe roată, Horia și Cloșca, iar la 1 Decembrie 1918 „s-a înfăptuit pentru vecie marele ideal național, de unire a tuturor Românilor”, act istoric la care un important rol l-a avut, spune el, „neobositul luptător naționalist Iuliu Maniu”. Își încheie cuvântarea, felicitându-i pe vrednicii studenți sălăjeni, cu un angajament al tinerei generații: „Având ca pildă vie, faptele înaintașilor noștri, Noi tânăra generație de azi, scrutând trecutul, având în față prezentul, vom ști să fim cheazășia viitorului”.

În numele studenților sibieni a luat cuvântul președintele Alexe Banciu. El își începe discursul printr-un elogiu adus prodigioasei activități, pe tărâm național, a lui Iuliu Maniu, căruia „studentimea română de pe întreg cuprinsul țării” îi aducea „omagiul sincer”. Astfel, „în evenimentul care se întâmplă o singură dată în viața unui popor: Unirea”, în vreme ce alți lideri mai tratau la Arad, „cu reprezentanții stăpânitorilor de ieri, dvoastră a-ți venit ca un uragan și a-ți dispus să se facă ceiace așteptă întregul popor: Unirea imediată a Ardealului cu Patria Mamă, fără de condiții și pentru vecie!”. El amintește că în primul guvern românesc al Ardealului, Consiliul Dirigent, Iuliu Maniu a îndeplinit funcția de prim ministru. Dar odată unirea înfăptuită rolul lui Iuliu Maniu nu s-a terminat, spune el, amintind lupta pentru libertate și democrație pe care marele nostru înaintaș a dus-o în perioada interbelică. Își încheie discursul prin a-i ura lui Iuliu Maniu „viață lungă, spre binele și fericirea Țării”.

A urmat la cuvânt președintele studenților din Țara Bârsei, drd. Viorel Gligore. El vorbește despre importanța Casei naționale ridicate la Bădăcin, care reprezenta „o instituție de o reală și incontestabilă valoare”. În concepția lui Casa națională este „auxiliarul bisericii și școalei: toate trei trebuie să lucreze mână în mână și complectându-se, să ducă la luminarea poporului, la progresul neamului”. Asemenea case de cultură „cari constituiesc faruri care luminează dealungul vremurilor, mențin vie și arzândă conștiința națională în sufletul poporului”. El spune că dacă înaintașii noștri, cu mari jertfe, au reușit să realizeze idealul național de unitate al tuturor românilor, generația lor, „formați din aluatul plămădit în sânge și fum”, depune jurământul să apere hotarele țării. De asemenea, ei sunt datori să înfăptuiască „unitatea suflătească a tuturor românilor”, iar casele naționale aveau, în acest sens, un mare rol. El își încheie discursul prin a spune că îi consideră pe studenții sălăjeni un model demn de urmat⁸⁴.

În numele studenților hunedoreni a luat cuvântul președintele lor, Constantin Rațiu. El se referă la „această complexitate de evenimente”, aducând,

⁸⁴ Ibidem, p. 5.

din partea societății Studenților Universitari Hunedoreni, *„salutul ei cald și prorociri adânc simțite, pentru un viitor apropiat și cât mai bun”*.

Din partea studenților regiunii Mureșul-superior, președintele societății, Emil Grecu, spune că a venit să aducă *„prinos de recunoștință bărbatului, care prin sufletu-i pătruns de naționalism și mintea-i luminată, a știut să țină vie, să alimenteze și să pregătească poporul”*, pentru marea zi de 1 Decembrie 1918. El face referire la zona din care provenea, zonă în care, înainte de 1918, *„cuvântul românesc era boicotat și tot ceea ce era românesc era primit cu vorbe de ocară ca: büdös bocskoros oláh și dat afară cu cisma husarului ungar, urmată de o înjurătură cazonă”*. Lui Maniu, spune el, i se datorează libertatea de a se exprima în românește și *„libertatea de-a ne putea vedea stăpâni la noi acasă”*. El încheie prin a-și exprima admirația față de munca depusă de către studenții sălăjeni pe tărâm cultural.

Reprezentantul asociației universitare a Invalizilor Orfanilor și Văduvelor de Război (I.O.V) spune că el vorbește în numele fiilor *„acelor eroi cari s-au jertfit și cari s-au întors neputincioși de pe câmpul de luptă”* urează *„celui mai mare bărbat de stat al României”*, Iuliu Maniu, *„viață nouă pentru binele și propășirea neamului românesc*. Studenților sălăjeni le urează ca și pe viitor *„să activeze în domeniul realizărilor fericite”*.

Din partea studenților în drept din Cluj a luat cuvântul, Iosif Ianota. El vorbește despre importanța zilei de 1 Decembrie 1918, citând din *„marele discurs”* pe care Iuliu Maniu la rostit la Alba Iulia. Totodată el amintește datoria *„sfântă față de România de azi”* a tinerei generații de a o apăra și păstra ceea ce au înfăptuit înaintașii noștri. Referitor la activitatea societății culturale a studenților sălăjeni, spune că el, personal, va fi *„printre primii cari vor urma exemplul înălțător”* al sălăjenilor.

În numele studenților în litere și filosofie a luat cuvântul Nicolae Gheție. Vorbitorul subliniază importanța zilei de Decembrie, zi pe care nu o putem sărbători, spune el, *„fără a ne aduce aminte de înaintașii noștri, de făuritorii acestei uniri, între cari aici în fața noastră avem pe cel mai mare bărbat de stat, care a apărat interesele Ardealului”*, Iuliu Maniu. El amintește apoi de datoria studențimii românești de a se uni *„cu toții, atât sufetește cât și culturalicește”*, în scopul nobil de a face *„operă de apostolat”* pentru a *„ține trează conștiința națională”* și a *„demonstra lumii întregi și mai ales Occidentului, că patrimoniul nostru național câștigat de părinții și înaintașii noștri cu jertfe de sânge, nu-l poate atinge nimeni”*. În încheiere se referă la sărbătorirea celor 60 de ani pe care îi împlinea Iuliu Maniu și a celor 14 de activitate *„pe ogorul național și cultural”* al Societății culturale „Sălăjana”⁸⁵.

⁸⁵ Ibidem, p. 6.

Din partea studenților farmaciști din Cluj a luat cuvântul Bica Vicențiu, iar din partea celor de la Academia de Comerț din Cluj, Ioan Mărie. Acesta din urmă afirmă faptul că Bădăcinul era „*locul cel mai potrivit pentru sărbătorirea unei decade și jumătate dela împlinirea visului nostru milenar*”. Își exprimă admirația pentru opera național-culturală a studenților sălăjeni, spunând că la aceste realizări a contribuit „*într-o largă măsură spiritul marilor înaintași*” și de asemenea sprijinul „*moral și material al diferitelor societăți împreună cu oamenii de inimă ai acestei regiuni*”. El aduce omagiile de recunoștință pentru întregul arbore genealogic al familiei Maniu, „*pentru tot ce a făcut spre ridicarea acestui popor oropsit*”. El încheie prin a spune că cere „*de la puternicii zilei*”, „*să respecte oamenii cari au lucrat și lucrează la consolidarea Țării, iar pe noi să ne înțeleagă atunci când facem operă constructivă*”.

În numele studenților români din Banatul iugoslav, care studiau la noi în țară, Adam Bulic a rostit un impresionant și totodată emoționant discurs despre „*poporul românesc încă nedesrobit*”. El subliniază faptul că 1 Decembrie reprezintă pentru toți românii încununarea idealului național și „*ceasul desrobirii noastre naționale*”. Însă, el se întreabă dacă „*acest ceas a bătut pentru toți românii de pretutindeni*” și continuă spunând că realitatea contrazice acest lucru, deoarece „*La această dată n-a încetat freamătul durerilor milenare. N-auziți Dvoastră un vuiet, care scapă câte odată în țară dinspre sud-vest, un freamăt de jale care mocnește în adâncuri și care nu poate să-și elibereze glasul închis în temnița propriilor sale dureri? Acesta este glasul sutelor de mii de români de peste hotare, care împreună cu milioanele de români din propriul Ardeal așteptau ca ziua de 1 Decembrie să fie o dreaptă sărbătoare*”. Însă, din păcate, românii dinafara granițelor „*continuă să mai urce calvarul mult încercatelor vremi de odinioară*”. Ca reprezentant al studenților din Banatul iugoslav care studiau la universitățile și academiile din România el consideră că are „*datoria sfântă de a reaminti la această sărbătoare faptul că „visurile cari legănau sufletul Ardealului de eri, continuă și azi să mângâie durerile românilor din Banat*”

După ce aduce un elogiu activității depuse de către Iuliu Maniu, atât înainte de 1918, cât și a luptelor politice din perioada de după Unire. El spune că suferințele s-au ținut lanț, la fel ca și înainte de 1918, pentru românii transilvăneni, „*dar fiindcă ele veneau dela frați au fost mai crunte și au reușit să oprească puțin din drum*”, pe Iuliu Maniu. Dar el a pornit din nou la drum, în lupta politică, de această dată „*înconjurat de forțe tinere, singurele elemente cari pot să reîmprospăteze viața zbuciumată a țării românești, vândute târgoveților politici*”. Încheie prin a spune că pentru părinții și frații lor, care „*nu se bucură nici azi de soarele libertății și al desrobirii, care a răsărit la 1 Decembrie 1918*”, în

sufletul acestora „făclia nădejdiei nu s-a stins, deși azi nu mai au nici școli, nici biserici recunoscute cari să conserve și să cultive sentimentul dragostei de neam”. El îi cere lui Iuliu Maniu să fie „pavază bună acestui popor desmoștenit de țară”⁸⁶.

Au mai luat cuvântul drd. Emil Popa din partea Centrului Studențesc Petru Maior și al U.N.S.C.R, Emil Roșu, președintele studenților în științe, Dr. Ștefan Gârbea, în numele studenților de la medicină, dr. Ioan Oancea, președintele studenților din Târnava, drd. Paul Silaghi, în numele studenților din Satu-Mare, Ioan Paica, în numele studenților bănățeni și Teodor Moldovan, în numele studenților de la facultățile de teologie⁸⁷.

După ce s-au încheiat cuvântările, președintele societății culturale „Sălăjana”, Ionel Ciobanu înmânează lui Iuliu Maniu, din partea studenților sălăjeni, două cadouri omagiale. Primul era un tablou în ulei pictat de către pictorul sălăjean, stabilit în Cluj, Nacu (Ioan Sima-n.n). Pe acest tablou studenții au fixat o plachetă cu următoarea inscripție: „Înțelepciunea, virtuțile și faptele Voastre mari, întemeiate pe principiul moralității creștine, al naționalismului integral și al adevăratei democrații, ne vor servi totdeauna pildă vie de urmat”. Al doilea cadou era o broderie artistică pe fond de mătase, lucrat de către profesoara Dunca și eleva Olga Sasu de la școala profesională din Cluj. Pe această broderie era gravat un mănunchi cu 60 de spice de grâu, care simboliza vârsta împlinită de către Iuliu Maniu, iar cu litere aurite a fost gravată următoarea inscripție: „ÎNCHINARE, Societății Culturale „Sălăjana” din Cluj către președintele ei de onoare D(r). Iuliu Maniu la 60 de ani 8 ianuarie 1933. Studențimea universitară sălăjană în semn de omagiu și respect, față de faptele Voastre mari și luminoase Vi se închină! Suflet din sufletul neamului nostru fiind, ați desprins din glasul vijelios al vremurilor de eri, porunca ceasului de azi, iar din chemarea zilelor de azi singur Voi ați prins tâlcul istoriei de mâine. Ați slujit țării, nevoilor și necazurilor ei. V-ați bucurat în hora bucuriilor și ați plâns în temnița durerilor. Din întunerecul ce apăsă sufletele noastre ați năzuit să făuriți altare noi, spre ridicarea și cinstirea acestui popor. La popasul acesta de aniversare, porțile sufletului Vostru vi se deschide larg, spre a îmbrățișa icoana sfântă a Patriei de azi, pe care cu a Voastră generație eroică, ne-ați dăruit-o. Cu glas cucernic Vă salută stăpâna vremurilor istoria. Ca un prinos umil de recunoștință, tinerele vlăstare crescute în datina strămoșească, sădită pe acest colț de țară, trimit pentru Voi, urări de viață lungă, spre binele și fericirea țării. Pentru truda Voastră de eri, închinarea noastră de azi să fie cheazășie trainică, pentru România de mâine!”⁸⁸.

⁸⁶ Ibidem, p. 7.

⁸⁷ Ibidem, p. 11.

⁸⁸ Ibidem, p. 8

După acest moment emoționant, corul studenților a intonat „Mulți ani trăiască”, pentru Iuliu Maniu, a luat apoi cuvântul, „în aplauzele fără sfârșit ale asistenței”.

Într-un impresionant discurs, Iuliu Maniu a arătat „calea pe care trebuie să urmeze tineretul” și „poziția românismului față de uneltirile revizioniste”. În preambulul discursului său el afirmă că este adânc impresionat de manifestările de simpatie ce i-au fost adresate de către studenți și că este recunoscător pentru aceasta, însă, spune el, „*dați-mi voie să o consider ca o manifestație de simpatie pentru faptele la cari am fost un modest părtaş*”. Își exprimă, apoi, recunoștința pentru studențimea sălăjeană care a realizat casa națională, „*pentru școală, pentru cultură și cooperație, cele trei baze fundamentale ale fericirii și propășirii poporului românesc*” și pentru toți cei care participau la eveniment. Însă, spune el, „*să ne ocupăm puțin de trecut. De aceia care au dispărut dintre noi pentru a vedea cum s-a ajuns pe alvia istoriei la ziua de azi*”. România Mare se datora, spune Maniu, „*unei evoluții de gândire politică*”, iar „*suferințele de veacuri au dat naștere ideei de libertate care s-a înfățișat în diferite forme în cursul istoriei*”. El spune că suferința sufletească a fost mult mai grea decât cea fizică, deoarece românii erau privați de dreptul de liberă exprimare, în limba lor maternă, de a-și pune cuvântul „*în treburile statului*”, dar mai ales „*de a se închina limbei și culturii sale*”. Românii nu-și puteau construi nici școli și nici biserici, iar drepturile și le-au câștigat prin revoluții. Îi amintește pe Horia, Cloșca și Crișan, pe Inochentie Micu Klein, „*care pentru prima dată a propovăduit lumii drepturile națiunii române*”, pe înaintașul său, Simion Bărnuțiu, ideologul revoluției de la 1848 din Transilvania și s-a ajuns la anul 1918, „*ca o urmare firească a evoluției ideei de libertate personală și libertate națională*”. Ideea unirii, în concepția lui Iuliu Maniu, „*nu a fost un joc al momentului, ci urmarea logică a unei gândiri politice*”. Dar toate aceste lupte politice au pretins jertfe și el amintește sfârșitul tragic al lui Horea și Cloșca, a lui Avram Iancu, s-au exilat lui Inochentie Micu Klein și pe cel al lui Simion Bărnuțiu, refugiat în Moldova. De asemenea, el amintește faptul că în anul 1918, 387 de români „*cu moarte de martir au adus jertfa lor pentru Unire parte îngropați de vii, parte arși pe rug și chinuiți în atâtea forme crude*”.

La fel ca și în celebrul său discurs de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, Iuliu Maniu aduce un omagiu „*fraților noștri din Vechiul Regat*”. Aceștia și-au „*pus în joc independenților, au sacrificat buna stare materială, și chiar viața lor, ca să ne salveze pe noi*”. El subliniază faptul că frații noștri de peste Carpați „*au sacrificat nu numai 800 de mii de oameni, ci și-au pus în joc întreaga lor existență de stat, de tărie sufletească, de iubire de frate, de care au fost capabili, ca lăsând la o parte buna stare materială, să răspundă chemării sângelui*”.

În continuarea discursului său, Iuliu Maniu apreciază jurămintele pe care studenții le-au făcut pentru păstrarea și apărarea României Mari, țara noastră fiind, în concepția lui, ca „*un arbore mare înfipt în sufletul nostru*”. Răspunde apoi tezei revizioniste maghiare, spunând că „*însuși contele Bethlen nu a avut îndrăzneala de a cere mai mult decât autonomia Ardealului căci chiar și lor li se pare absurdă ideea ca Ardealul și Banatul să mai poată fi alipit vreodată Ungariei*”. Amintește apoi de proiectul paneuropean, de unificare a Europei din care reiese faptul că marele nostru înaintaș era întradevăr un mare vizionar și prevedea o Europă, cel puțin partea ei centrală, ca o mare confederație de state. Iată ce spune el: „*Când azi toată lumea tinde spre mari unități culturale și economice, contele Bethlen în loc de a se gândi la o mare confederație a statelor din Europa Centrală fiecare păstrându-și suveranitatea și hotarele lor cu drept stabilite, pentru a salva statele dunărene din situația lor economică atât de grea, cere reintegrarea Ungariei, dovedind că ungurii nu au învățat nimic din trecut, căci a cere autonomia Ardealului, este atât de imposibilă, întrucât chiar lumea serioasă din Apus, trebuie să se mire de felul lor de gândire rămas de lume*”. Atacurile revizioniste trebuiau respinse imediat, spune el, „*pentru ca o întârziere să nu fie interpretată în detrimentul nostru*”. Maniu arată care este datoria tinerei generații, pe care destinul i-a pus „*acolo unde trebuiesc ridicate sufletele, acolo unde trebuie lucrat pentru marile reforme sociale și pentru marile transformări ale omenirii, pe care le pretinde spiritul vremii noi*” și de aceea tinerii sunt „*datori a face o operă de apostoli, de a ține trează conștiința națională, de a arăta că patrimoniul nostru național nu se poate stinge*”. El cere studenților ca ei, care reprezentau viitorul, deoarece din rândul lor urmau să se ridice conducători firești ai țării, să organizeze acțiuni propagandistice pentru cauza națională și în străinătate, iar prin acestea să arate Occidentului că „*pe aceste plaiuri cari sunt ale noastre și numai ale noastre, România are chemarea de a duce înainte o operă de cultură și civilizație*”.

Marele nostru înaintaș încheie impresionantul său discurs cu un apel pentru organizarea unui mare congres național al tineretului universitar prin care să se protesteze „*împotriva acelor care voesc să atingă hotarele țării noastre*”.

Discursul lui Iuliu Maniu a fost îndelung aplaudat „*cu ovațiuni nesfrâșite*” de către cei peste 200 de studenți și de către țărani prezenți în sala Casei naționale din Bădăcin⁸⁹.

Seara, târziu, participanții la acest congres s-au îndreptat către casele lor. Și acest congres a fost o reușită deosebită a Societății culturale „Sălăjana”, prin numărul mare de participanți și prin problemele care s-au pus în discuție cu această ocazie.

⁸⁹ Ibidem, p. 8–9.

Concluzii

Societatea culturală „Sălăjana” a ființat până în anul 1940, când, prin Dictatul de la Viena, o parte a Transilvaniei a fost cedată Ungariei. În aceste condiții foarte mulți dintre membrii societății s-au refugiat în România rămasă neocupată.

După război societatea nu a mai activat, iar odată cu instaurarea regimului comunist ea a fost interzisă, deoarece avea legături cu elita interbelică.

În concluzie, se poate afirma faptul că studențimea sălăjeană din perioada interbelică și-a adus aportul la ridicarea nivelului cultural al satelor din acest județ. Studenții sălăjeni au reprezentat liantul necesar coeziunii societății din perioada interbelică. Munca lor a fost una dezinteresată fără profituri bănești, ei fiind străbătuți doar de un patriotism luminat pe care astăzi, după 50 de ani de comunism, timp în care acest termen s-a perimat, cu greu îl înțelegem. Activitatea acestei societăți studențești poate constitui un model pentru noi, pentru generația tânără. Este și motivul pentru care am dorit să evidențiem prodigioasa activitate a acestei societăți culturale din Sălajul interbelic.

SĂLĂJANA CULTURAL SOCIETY (1918–1940)

Summary

The students played a special role in the cultural and social life of Sălaj county after 1918. Many of the students passed the great challenge of the First World War, where they hardened both physically and spiritually, because they have a stronger feeling of belonging to the Romanian nation.

There can be stated that the students of Salaj in the interwar period had an input to the raising of the cultural level of the villages in this county. The students of Salaj were the binder required for the social cohesion in the interwar time. Their work was unselfish, with no financial gains, as they were pervaded by an enlightened patriotism, that today is hard to understand, as now, after 50 years of communism, is obsolete. The activity of this student society can be a model to us, the young generation. This is the reason why we wanted to highlight the prolific activity of this cultural society in Salaj in the interwar time.